

Durven signaleren

Naar een effectiever gebruik van de meldcode
kinder mishandeling in de kinderopvang

Hoofdonderzoeker: E.A. Leyen, MSc.

Tweede onderzoeker: Drs. M. Isaac

GGD Amsterdam, Hygiëne & Inspectie
November 2016

Met speciale dank aan de deelnemende kinderopvangorganisaties (in alfabetische volgorde):

Combiwel Voor Kinderen, CompaNanny Kinderopvang, Curious Kids Kinderopvang, De Kleine Wereld, Kids & Zo, Kindercentrum Ikke&Zo, Kindercentrum Mijn Blokje, Kindercentrum Wereldkids, Kinderdagverblijf 't Lieveheersbeestje, Kinderdagverblijf Bloem, Kinderopvang Solidoe, KinderRijk, Mops Kinderopvang, Partou Kinderopvang, Smallsteps Kinderopvang, Swazoom, Tante Cato BSO & ZO.

Met dank voor de gesprekken met de volgende medewerkers van de Gemeente Amsterdam:

Frank Hazeleger (Onderzoeker Epidemiologie, Gezondheidsbevordering & Zorginnovatie), Benne Holwerda (Projectleider Veilig Thuis Amsterdam Amstelland), Antje Dijk (Beleidsadviseur VVE/Kinderopvang en Zorg), Maura Timmer (Projectleider Borgen van veiligheid in kwetsbare gezinnen), Linda van Veen (Adviseur Jeugd & Zorg, HGKM, Meldcode en Preventie), Stefan Carr (Beleidsadviseur Preventie Huiselijk Geweld), Astrid Held (Veilig Thuis), Grace Stelk (Onderzoeker en Beleidsmedewerker Wmo, Hygiëne & Inspectie), en onze collega's van Hygiëne & Inspectie.

Colofon

GGD Amsterdam
Afdeling Hygiëne & Inspectie
Nieuwe Achtergracht 100
1018 WT Amsterdam
Tel.: 020 – 555 5581
E-mail: onderzoekmeldcode@ggd.amsterdam.nl
Internet: www.ggd.amsterdam.nl

Inhoud

Van onderzoek naar actie	4
1 Samenvatting	8
2 Inleiding	11
2.1 Prevalentie en signalering van kindermishandeling in de kinderopvang	11
2.2 Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling	12
2.3 Splitsing pedagogisch domein en meldcode	14
2.4 Handelingsverlegenheid bij oudergesprekken	15
2.5 Huidig onderzoek	16
3 Methode	17
3.1 Respondenten	17
3.2 Focusgroepen	17
3.3 Experimentele observatielijst	18
3.4 Vragenlijsten	18
4 Resultaten	20
4.1 Beschrijving van de respondenten	20
4.2 Focusgroepen	20
4.3 Experimentele observatielijst	22
4.4 Vragenlijsten	24
5 Conclusie	31
5.1 Implementatie van de meldcode	31
5.2 Waardering, bruikbaarheid en belemmeringen bij de meldcode	32
5.3 Integratie van de meldcode bij de reguliere observaties	33
6 Discussie en aanbevelingen	34
6.1 Integratie van de meldcode in de reguliere zorgstructuur	34
6.2 Andere mogelijke belemmeringen voor het gebruik van de meldcode	35
6.3 Beperkingen van dit onderzoek	35
6.4 Aanbevelingen	37
6.5 Tot slot	38
Bijlagen	39
1 Experimentele observatielijst	39
2 Vragenlijst voormeting pedagogisch medewerkers	41
3 Vragenlijst voormeting leidinggevenden	43
4 Vragenlijst na kindobservatie	47
5 Vragenlijst nameting pedagogisch medewerkers	49
6 Vragenlijst nameting leidinggevenden	51

Van onderzoek naar actie

Aanleiding

Voor u ligt een onderzoeksrapport over de wijze waarop de Meldcode Huiselijk geweld en kindermishandeling (hierna: meldcode) effectiever kan worden ingezet in de kinderopvang.

Op 14 november 2016 heeft de Taskforce kindermishandeling en seksueel geweld haar werkzaamheden afgesloten met het afkondigen van een Nationaal programmaⁱ om kindermishandeling tegen te gaan. Hierin wordt aangestuurd op prioritering van preventie van kindermishandeling, oftewel: vroegsignalering. Het Nationaal programma richt zich op alle professionele instanties die met kinderen te maken hebben.

Dit onderzoek richt zich specifiek op de kinderopvang. Een groot deel van de kinderen maakt voor één of meerdere dagen per week gebruik van verschillende vormen van professionele kinderopvang. Pedagogisch medewerkers in de kinderopvang spelen hierdoor een onmiskenbare rol in de verzorging en opvoeding van jonge kinderen. Dit betekent ook dat zij een belangrijke taak kunnen vervullen in het vroegtijdig signaleren van problemen en misstanden, waaronder het signaleren van huiselijk geweld en kindermishandeling (hierna: kindermishandeling).

Uit [eerder onderzoek](#) van de GGD Amsterdam in 2015ⁱⁱ blijkt dat er in de kinderopvang wel mogelijke problematiek bij kinderen wordt gesignaleerd, maar dat dit niet structureel in verband wordt gebracht met de mogelijkheid van kindermishandeling. Kinderopvangorganisaties ontwikkelen namelijk een eigen zorgstructuur waarbij de ontwikkeling van de kinderen veelal wordt bijgehouden door het gebruik van een (pedagogisch) observatie-instrument. Wanneer er zorgen bestaan over mogelijke signalen van kindermishandeling, valt dit buiten deze zorgstructuur en wordt verwezen naar de meldcode. Hierdoor bestaat echter het risico dat signalen van mogelijke kindermishandeling niet worden her- of onderkend. Het doel van het onderzoek is dan ook om na te gaan hoe er beter gebruikgemaakt kan worden van de meldcode in de kinderopvang, zodat een werkwijze kan worden ontwikkeld die beter aansluit op de praktijk. Ook sluit dit aan bij het Nationaal programma kindermishandeling waarin wordt opgeroepen tot meer onderzoek naar praktische en effectieve werkwijzen.

Huidig onderzoek

In dit onderzoek is gekeken naar mogelijke verklaringen voor de bovengenoemde ondersignalering en naar mogelijke manieren om de signalering te verbeteren. Hiervoor hebben de onderzoekers gesproken met professionals uit de kinderopvangbranche van de Gemeente Amsterdam en omliggende gemeenten. Ook is er een experiment uitgevoerd met een integratie van de meldcode met het observatie-instrument dat binnen de reguliere zorgstructuur van een kindercentrum wordt gebruikt. De pedagogisch medewerkers en leidinggevenden van kindercentra zijn nauw betrokken bij het totstandkomen van het experiment en het evalueren ervan om er zorg voor te dragen dat een en ander zoveel mogelijk is afgestemd op de vragen en behoeften vanuit de beroepsgroep zelf.

ⁱ *Ik kijk niet weg*. Eindrapport Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik, november 2016.

ⁱⁱ *De effectiviteit van de meldcode kindermishandeling in de kinderopvang*. Een verkennend kwalitatief onderzoek naar het gebruik van de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld in de kinderopvang regio Amsterdam. E. Leyen, G. Stelk en M. Isaac; GGD Amsterdam. Hygiëne & Inspectie, 2015.

Uit het onderzoek blijkt dat, om effectief gebruik te kunnen maken van de meldcode in de kinderopvang, een verandering bewerkstelligd moet worden in de houding van verschillende stakeholders in de sector kinderopvang. Hierbij spelen de kinderopvangorganisaties maar ook de ouders, gemeenten en belangenverenigingen een rol. Wanneer er meer erkenning is voor de signalerende rol van de kinderopvang kan dat de pedagogisch medewerkers ondersteunen om deze rol naar behoren uit te voeren.

Wie moeten er aan de slag?

Deze noodzakelijke attitudeverandering kan alleen worden bewerkstelligd als verschillende partijen zich hiervoor inzetten. Om te voorkomen dat na het verschijnen van dit onderzoeksrapport de aandacht weer verslapt, richten de onderzoekers zich expliciet op de volgende betrokken partijen met de vraag: wie moet deze aanbevelingen in de praktijk brengen?

De Gemeente en de GGD Amsterdam

De Gemeente Amsterdam heeft met het verstrekken van de opdracht tot dit onderzoek een aanzet gegeven tot de stimulering van het gebruik van de meldcode. Uit dit onderzoek komen een aantal vervolgstappen naar voren die genomen kunnen worden. De Gemeente Amsterdam kan zorg dragen voor een permanente aandacht voor dit onderwerp. Door het inzetten van onder andere trainingen, informatieverspreiding en het onder de aandacht brengen van het belang van signalering, kan de gemeente het gebruik van de meldcode stimuleren. Dit draagt bij aan een kwaliteitsimpuls in de kinderopvang. Hiertoe kunnen een aantal concrete aanbevelingen worden geformuleerd:

1. ***Onderwijs, Jeugd en Zorg: blijf permanent aandacht besteden aan de signalerende taak van kinderopvangorganisaties en draag bij aan kennisvergroting in de sector door informatie en scholing.***

Pedagogisch medewerkers hebben in dit onderzoek aangegeven handvatten nodig te hebben voor signalering en het inschakelen van hulp. Er is ook behoefte aan scholing in het voeren van oudergesprekken. Door permanente aandacht hiervoor draagt men bij aan het verstevigen van de signalerende rol van de kinderopvang.

2. ***Onderwijs, Jeugd en Zorg: verduidelijk de sociale kaart van Amsterdam. Zorg dat voor de kinderopvang duidelijk is bij welke partijen zij wanneer terecht kunnen met vragen en zorg, en op welke wijze de afhandeling plaatsvindt.***

Door de decentralisatie, waarbij hulpverleninginstanties zijn georganiseerd in wijkteams, is het (nog) niet voor iedereen duidelijk waar men terecht kan voor het juiste advies of bij wie men de zorg kan neerleggen. Dit is echter noodzakelijk om snel te kunnen ingrijpen en passende hulp te kunnen bieden.

3. ***Veilig Thuis: zorg dat de drempel om contact op te nemen verlaagd wordt. Geef voorlichting over de werkwijze van Veilig Thuis en besteed hierbij aandacht aan de verantwoordelijkheden van de kindercentra.***

Uit het onderzoek blijkt dat de angst om ouders vals te beschuldigen een grote rol speelt bij de verhindering om de meldcode uit te voeren. Ook bestaat het beeld in de kinderopvang dat Veilig Thuis er voornamelijk is voor crisissituaties en het doen van meldingen. Meer informatie over de werkwijze van Veilig Thuis draagt bij aan het afstemmen van de verwachtingen van degene die belt. Als in de communicatie ook de ondersteunende en adviserende rol meer wordt benadrukt, wordt de drempel verlaagd om contact op te nemen. Wij adviseren om hierbij ook aandacht te besteden aan de regiogemeenten, aangezien zij eveneens onder het werkgebied van Veilig Thuis vallen.

2.3 Veilig Thuis: zorg dat de ervaren drempel om contact op te nemen verlaagd wordt. Geef voorlichting over de werkwijze van Veilig Thuis en besteed hierbij aandacht aan de verantwoordelijkheden van de kindercentra.

4. **Ouder-Kindteams: zorg dat elk kindercentrum een contactpersoon bij een Ouder-Kindteam heeft. Zorg in de tussentijd voor een algemene contactpersoon voor kindercentra totdat dit beter geregeld is.**

Door een contactpersoon toe te wijzen, wordt de afstand tussen kinderopvang en hulpverlening verkleind en kan sneller de juiste hulp worden ingeschakeld.

Kinderopvangorganisaties

De belangrijkste betrokkenen die invloed hebben op een attitudeverandering in de kinderopvang, zijn de kinderopvangorganisaties zelf. Uit dit onderzoek komen een aantal aanbevelingen naar voren die houders van kindercentra in de praktijk kunnen brengen.

5. **Draag zorg voor een cultuur waarbij pedagogisch medewerkers als medeopvoeders een grote rol gaan spelen in het monitoren van de ontwikkeling van het kind, en in het signaleren van eventuele problemen hierbij.**

Zoals in het Nationaal Programma wordt gesteld: 'Kijk niet weg'. Neem je verantwoordelijkheid; één persoon kan het verschil maken om een kind te helpen.

6. **Draag actief bij aan de kennisvergroting van de pedagogisch medewerkers over onder andere de prevalentie van kindermishandeling, de mogelijke signalen van kindermishandeling en hun rol in de signalering.** Uit dit onderzoek blijkt dat pedagogisch medewerkers behoefte hebben aan meer kennis hierover en aan handvatten om te signaleren. Er is ook behoefte aan scholing in het voeren van oudergesprekken.

7. **Zorg voor voorlichting over de rol van de kinderopvang bij het signaleren.**

Besteed daarbij aandacht aan het verschil in verantwoordelijkheid van de kinderopvang tussen het *signaleren* van kindermishandeling en het *constateren* van kindermishandeling.

Besteed ook aandacht aan de gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid met ouders in relatie tot de angst om ouders vals te beschuldigen.

8. **Houd het onderwerp 'signaleren' onder de aandacht van medewerkers om een permanent bewustzijn van, en permanente aandacht voor, de rol van het signaleren te creëren.**

9. **Informeer ouders vooraf over de signalerende rol van de kinderopvang voor alle facetten van de ontwikkeling van het kind, en dus ook de thuissituatie.**

10. **Besprek tijdig en met regelmaat (zorgen over) de ontwikkeling van het kind met ouders, zodat ouders een rol kunnen spelen in het duiden van wat er speelt, een rol kunnen spelen bij een oplossing, en/of tijdig op de hoogte worden gesteld van de zorgen die er zijn.**

Besteed ook aandacht aan deskundigheidsbevordering van de pedagogisch medewerkers om deze gesprekken aan te gaan.

11. **Draag actief bij aan de drempelverlaging bij het inwinnen van advies bij instanties zoals Veilig Thuis en het Ouder-Kindteam.**

Veilig Thuis en het Ouder-Kindteam kunnen de kennis vergroten van de medewerkers over de rol en werkwijze van deze instanties, en kunnen het opnemen van contact met deze instanties stimuleren.

Brancheorganisaties

Er zijn verschillende brancheorganisaties die de kinderopvang vertegenwoordigen. Landelijk zijn dat de Brancheorganisatie Kinderopvang, Sociaal Werk Nederland en de Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang. Deze organisaties kunnen een bijdrage leveren aan het stimuleren van de belangrijkste betrokkenen (de kinderopvangorganisaties) en aan het faciliteren van hen om de aanbevelingen in de praktijk toe te passen.

12. **Houd het onderwerp 'signaleren' onder de aandacht bij organisaties om een permanent bewustzijn van, en aandacht voor, de rol van het signaleren te creëren.**

13. **Onderzoek de mogelijkheden om de meldcode aan te passen aan de hand van de bevindingen van dit onderzoek, zodat de meldcode door de beroepsgroep als handzamer wordt ervaren.**
Dit kan worden gerealiseerd door de vorm en/of omvang ervan aan te passen, of door concrete voorbeelden toe te voegen. Op dit moment wordt er vaak met samenvattingen van de meldcode gewerkt waardoor het risico bestaat dat er onmisbare informatie verloren gaat.
14. **Draag bij aan een cultuur waarin pedagogisch medewerkers als medeopvoeders een grotere rol gaan spelen bij het monitoren van de ontwikkeling van het kind en het signaleren van eventuele problemen hierbij.**
Brancheorganisaties kunnen als gesprekspartner van kinderopvangorganisaties een stimulerende rol hierbij aannemen.

GGD GHOR Nederland

De toezichthouders op de kwaliteit van de kinderopvang (de GGD'en) worden ondersteund door het Landelijk Centrum Toezicht Kinderopvang (LCTK) en GGD GHOR Nederland. Als vertegenwoordigers van de toezichthouders kunnen zij ook een rol spelen bij het bewerkstelligen van de bovengenoemde attitudeverandering.

15. ***GGD GHOR Nederland*: ga in gesprek met de brancheorganisaties kinderopvang over wat de bevindingen van dit onderzoek betekenen voor de rol van de brancheorganisaties.**
16. ***Het Landelijk Centrum Toezicht Kinderopvang*: beoordeel of de bevindingen van dit onderzoek landelijk algemeen van toepassing kunnen zijn.**

Ouders en oudercommissies

Kinderen hebben recht op een goede en veilige omgeving om in de eerste jaren van hun leven op te groeien. In ons stelsel van kinderopvang vertegenwoordigen ouders hun belang. Uit dit onderzoek komen ook aanbevelingen aan ouders naar voren.

17. **Erken de rol van pedagogisch medewerkers als medeopvoeders.**
Medeopvoeders spelen in die hoedanigheid, net als u, een belangrijke rol in het monitoren van de ontwikkeling van het kind en in het signaleren van eventuele problemen hierbij.
18. **Zie als oudercommissie toe op de uitvoering van de aanbevelingen in dit rapport.**

Tot slot

Voor de achtergronden van deze aanbevelingen verwijzen wij u naar het onderzoeksrapport dat is opgesteld en hierna wordt weergegeven. Met onze aanbevelingen hopen wij dat er vormgegeven kan worden aan een effectiever gebruik van de meldcode in de kinderopvang, en dat wij eenieder kunnen stimuleren om te durven signaleren. Op deze wijze hopen wij een bijdrage te kunnen leveren aan een veiliger opvoedingsmilieu voor onze kinderen.

Eva Leyen en Marianne Isaac
Onderzoekers

1 Samenvatting

Inleiding

Dit is een vervolgonderzoek waarin een manier is onderzocht om het signaleren van kindermishandeling en huiselijk geweld (hierna: kindermishandeling) in de kinderopvang te verbeteren. Het signaleren van kindermishandeling is een van de taken van de kinderopvang, waar men verplicht is om met een meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling (hierna: meldcode) te werken. Hierin staan verschillende stappen die moeten worden genomen bij het signaleren van mogelijke kindermishandeling. Onderdeel van deze stappen is het vragen van advies, bijvoorbeeld bij Veilig Thuis of het Ouder-Kindteam. Wanneer de eerste stappen gedaan zijn, bestaat de laatste stap uit het maken van een keuze tussen het zelf organiseren van hulp of het doen van een melding bij Veilig Thuis.

Undersignalering van kindermishandeling is een landelijk probleem. In 2012 is er een Taskforce kindermishandeling en seksueel geweld ingesteld. Het doel van de taskforce is om de aanpak van kindermishandeling te verbeteren. In 'De week tegen de kindermishandeling' in november 2016 heeft deze taskforce daartoe een 'Nationaal programma' gepresenteerd. Hierin wordt aangestuurd op prioritering van preventie van kindermishandeling, oftewel: vroegsignalering. Het Nationaal programma richt zich op alle professionele instanties die met kinderen te maken hebben. Het huidige onderzoek richt zich specifiek op de kinderopvang. De kinderopvang is bij uitstek een branche die een rol speelt bij vroegsignalering, omdat pedagogisch medewerkers in de kinderopvang een belangrijke rol spelen in de verzorging en opvoeding van jonge kinderen. Dit betekent ook dat zij een belangrijke rol kunnen spelen in het vroegtijdig signaleren van problemen en misstanden, waaronder signalen van kindermishandeling.

Uit eerder onderzoek in 2015 (Leyen, Stelk & Isaac) blijkt namelijk dat in de kinderopvang wel problematiek wordt gesignaleerd, maar dat dit niet structureel in verband wordt gebracht met de mogelijkheid van kindermishandeling. Hiervoor zijn verschillende verklaringen mogelijk, zoals onvoldoende implementatie van de meldcode, belemmeringen in het gebruik van de meldcode of een splitsing van de meldcode en het pedagogisch domein. Kinderopvangorganisaties ontwikkelen namelijk een eigen zorgstructuur, waarbij de ontwikkeling van de kinderen veelal wordt bijgehouden door middel van een (pedagogisch) observatie-instrument. Wanneer er zorgen bestaan over mogelijke signalen van kindermishandeling, valt dit buiten deze zorgstructuur en wordt er verwezen naar de meldcode kindermishandeling. Hierdoor bestaat echter het risico dat signalen van mogelijke kindermishandeling niet worden her- of onderkend, omdat de oorzaak elders wordt gezocht. In het onderzoek uit 2015 is daarom aanbevolen om te onderzoeken of het integreren van de meldcode in de reguliere zorgstructuur binnen de kinderopvang een mogelijke manier is om de meldcode effectiever te gebruiken. Bovendien zou het integreren van de meldcode in de reguliere zorgstructuur kunnen helpen de drempel te verlagen om zorgen over kinderen met ouders te bespreken. De Gemeente Amsterdam heeft daarom opdracht gegeven om een vervolgonderzoek te doen naar de wijze waarop de meldcode kindermishandeling effectiever kan worden ingezet in de kinderopvang.

In het huidige onderzoek zijn daartoe drie onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Op welke wijze wordt de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld geïmplementeerd in de kinderopvang?
2. Hoe waarden de medewerkers van kinderopvangorganisaties (de bruikbaarheid van) de meldcode, en welke belemmeringen ervaren zij bij het gebruik van de meldcode?
3. Leidt het integreren van de observatielijst van de meldcode, in het regulier gebruikte observatie-instrument dat een kindercentrum hanteert, tot:
 - a) Een hogere bewustwording van beroepskrachten dat de zorgen die zij over een kind hebben mogelijke signalen van kindermishandeling kunnen zijn?
 - b) Een verlaging van de drempel om de zorgen met ouders te bespreken?

Methode

Om dit te onderzoeken zijn er focusgroepen met pedagogisch medewerkers en leidinggevenden van kinderopvangorganisaties uit Amsterdam en omliggende gemeentes georganiseerd. In samenspraak met deze vrijwillige deelnemers ($n=17$) is de observatielijst van de meldcode aangepast en toegevoegd aan de reguliere observatie-instrumenten die worden gebruikt door de deelnemende organisaties. Deze experimentele observatielijst is van april tot en met september 2016 in praktijk gebracht, waarna de ervaringen hiermee zijn bevestigd en besproken. Ter ondersteuning van de informatie uit de focusgroepen zijn er verschillende vragenlijsten aan de deelnemers voorgelegd. Deze vragenlijsten hebben betrekking op de zorgstructuur in het kindercentrum, op de wijze waarop de meldcode wordt gehanteerd, op de ervaringen met advies vragen aan Veilig Thuis en het Ouder-Kindteam, en op ervaringen met het experiment. De reacties op de vragenlijsten zijn ook tijdens de focusgroepen met de deelnemers besproken.

Conclusie, discussie en aanbevelingen

Onderzoeksvraag 1: Uit het onderzoek blijkt dat de meldcode bij alle deelnemende organisaties geïmplementeerd is, maar dat deze niet handzaam wordt bevonden voor praktisch gebruik. Daarom hanteren pedagogisch medewerkers een samengevatte versie van de meldcode, waardoor het risico bestaat dat er onmisbare informatie uit de meldcode verloren gaat. Ouders worden vrij algemeen over de zorgstructuur en de meldcode geïnformeerd.

Onderzoeksvraag 2: De deelnemers vinden de meldcode goed als naslagwerk, maar te omvangrijk voor gebruik en hebben behoefte aan meer concrete voorbeelden van te nemen acties en het wegen van signalen, en van mogelijke signalen van kindermishandeling. Het is aan te bevelen dat degenen die de meldcode opstellen, verder onderzoeken hoe dit in de praktijk vormgegeven kan worden zodat de meldcode beter aansluit op de behoeften van de medewerkers. Er zijn een aantal belemmeringen in het gebruik van de meldcode geconstateerd, waaronder (a) een onderschatting van de prevalentie van kindermishandeling, (b) de angst om ouders vals te beschuldigen en een taboe rondom kindermishandeling, (c) een hoge drempel om oudergesprekken te voeren, en (d) een hoge drempel om advies te vragen bij het Ouder-Kindteam en Veilig Thuis. Het strekt tot aanbeveling om deze angsten en verantwoordelijkheden van medewerkers in de kinderopvang te adresseren en om meer informatie over (de werkwijze van) de Ouder-Kindteams en Veilig Thuis te verspreiden.

Onderzoeksvraag 3a en 3b: Ook blijkt uit het onderzoek dat het invoegen van de (aangepaste) observatielijst uit de meldcode aan het reguliere observatie-instrument een meerwaarde heeft voor de beroepsgroep. Dit geldt met name wanneer er zorgen over een kind bestaan; in dat geval vindt 70% van de pedagogisch medewerkers dat één of meerdere experimentele vragen van toegevoegde waarde zijn. Tevens wordt door deze invoeging door sommige pedagogisch medewerkers beter en eenduidiger geobserveerd. De integratie van de meldcode in de reguliere observatiemethode kan er ook toe leiden

dat de drempel om een 'zorggesprek' met ouders aan te gaan wordt verlaagd omdat de thuissituatie dan structureel onderdeel is van oudergesprekken. Hoewel binnen de context van dit onderzoek niet haalbaar is gebleken om een uitspraak hierover te doen, zegt 83% van de pedagogisch medewerkers dat zij denken dat dit zou helpen om hun zorgen met ouders te bespreken. Hiervoor is een versteviging van de signalerende rol van pedagogisch medewerkers belangrijk; hierbij worden ouders vooraf geïnformeerd dat pedagogisch medewerkers naar alle aspecten van de ontwikkeling van de kinderen kijken.

Er wordt een hoge drempel ervaren om advies te vragen bij Veilig Thuis, en (nog) niet alle deelnemende kinderopvangorganisaties hebben een contactpersoon bij het Ouder-Kindteam. Er is behoefte aan meer informatie over de werkwijze van Veilig Thuis en het Ouder-Kindteam. Een aanbeveling aan de gemeente Amsterdam is om kinderopvangorganisaties hierin te faciliteren door informatie over de werkwijze van Veilig Thuis en de Ouder-Kindteams te verspreiden, en door kinderopvangorganisaties te ondersteunen in de kennisvergroting omtrent mogelijke signalen van kindermishandeling en het voeren van oudergesprekken.

Kinderopvangorganisaties wordt aanbevolen om voor een cultuur te zorgen waarin pedagogisch medewerkers als mede-opvoeders een belangrijke rol spelen in het monitoren van de ontwikkeling van het kind en het signaleren van eventuele problemen hierbij. Ter versterking van die rol moet er meer aandacht aan de kennisvergroting van de pedagogisch medewerkers worden besteed, waarbij van belang is dat er aandacht wordt besteed aan de verantwoordelijkheid van de kinderopvang, namelijk het *signaleren* van kindermishandeling, ten opzichte van het *constateren* van kindermishandeling.

Ook strekt het tot aanbeveling om ouders vooraf te informeren over de signalerende rol die de kinderopvang heeft voor alle facetten van de ontwikkeling van het kind.

Kinderopvangorganisaties kunnen ook meer gebruik maken van de mogelijkheid om laagdrempelig advies te vragen bij instanties zoals Veilig Thuis of het Ouder-Kindteam, ook wanneer er wordt getwijfeld over zorgen die misschien niet heel ernstig lijken.

Dit onderzoek kent een aantal beperkingen, onder andere betreffende de generaliseerbaarheid van de conclusies. Omdat dit onderzoek is uitgevoerd onder kinderopvangorganisaties in Amsterdam en omstreken, zijn de resultaten niet zomaar te generaliseren naar de gehele branche kinderopvang. Bovendien hebben er met name werknemers op kinderdagverblijven meegedaan aan dit onderzoek, waardoor niet met zekerheid is te zeggen of de conclusies ook gelden voor andere opvangvormen zoals buitenschoolse opvang, peuterspeelzalen en gastouderopvang. Vervolgonderzoek kan uitwijzen in hoeverre de conclusies uit dit onderzoek voor de hele branche gelden.

Slot

Uit het onderzoek blijkt dat, om effectief gebruik te maken van de meldcode in de kinderopvang, een verandering bewerkstelligd moet worden in de houding van de gehele branche kinderopvang. Hierbij spelen de kinderopvangorganisaties, maar ook de ouders, gemeentes en belangenverenigingen een rol. Wanneer er meer erkenning is voor de signalerende rol van de kinderopvang, kan dit de pedagogisch medewerkers ondersteunen om deze rol naar behoren uit te voeren.

2 Inleiding

De aanleiding van het huidige vervolgonderzoek is een eerder onderzoek in 2015 (Leyen, Stelk & Isaac)ⁱⁱⁱ, waarvan de bevindingen aanzet gaven tot het huidige onderzoek. In dit onderzoek is een manier onderzocht om het signaleren van kindermishandeling en huiselijk geweld (hierna: kindermishandeling) in de kinderopvang te verbeteren. In dit onderzoek wordt met 'kinderopvang' bedoeld: kinderdagverblijven, buitenschoolse-opvanglocaties en peuterspeelzalen. Gastouders en gastouderbureaus als opvangvorm zijn in dit onderzoek niet meegenomen.

2.1 Prevalentie en signalering van kindermishandeling

Kindermishandeling en huiselijk geweld waarbij kinderen betrokken zijn komt veel voor in Nederland. Op basis van statistische gegevens over de prevalentie van kindermishandeling in Nederland lopen de schattingen uiteen van 3% in 2005^{iv}, 3,4 % in 2010^v, tot, volgens de laatste cijfers in 2016, 119.000 kinderen per jaar^{vi}. Daarnaast is volgens schattingen in 2006 jaarlijks minstens 2% van de kinderen getuige van huiselijk geweld en daarmee indirect slachtoffer^{vii}. In Amsterdam is de prevalentie van kindermishandeling en huiselijk geweld zelfs geschat op 5,6%^{viii}.

In de media wordt regelmatig gesteld dat kinderen die mishandeld worden onvoldoende in beeld komen bij regionale advies- en meldpunten voor huiselijk geweld en kindermishandeling^{ix}. Dit blijkt ook uit onderzoek van de Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik (2016)^x. De regionale advies- en meldpunten zijn sinds 1 januari 2015 neergelegd bij de gemeenten, onder de naam Veilig Thuis. Ook uit het onderzoek van Hazeleger (2015)^{xi} blijkt dat een groot gedeelte van de problematiek rondom kindermishandeling en huiselijk geweld niet gezien wordt door de politie en zorgorganisaties. Wel is vaak de politie degene die het vaakst kindermishandeling meldt: uit de eerste kwartaalgegevens van 2016^{xii} over zorgmeldingen en adviesvragen bij Veilig Thuis Amsterdam Amstelland blijkt dat de meeste meldingen (75% van de meldingen) vanuit de politie worden gedaan, gevolgd door onderwijsinstellingen en medisch personeel van de spoedeisende hulp.

Dat kindermishandeling te weinig in beeld is, is een landelijk probleem. In 2012 heeft het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport daarom de Taskforce kindermishandeling en seksueel geweld

ⁱⁱⁱ *De effectiviteit van de meldcode kindermishandeling in de kinderopvang*. Een verkennend kwalitatief onderzoek naar het gebruik van de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld in de kinderopvang regio Amsterdam. E. Leyen, G. Stelk en M. Isaac; GGD Amsterdam. Hygiëne & Inspectie, 2015.

^{iv} *De Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen* (NPM-2005). M.H. van IJzendoorn et al. Leiden: Universiteit Leiden, 2007.

^v <http://media.leidenuniv.nl/legacy/rapportnpm-2010-screen.pdf> (geraadpleegd op 20 augustus 2014).

^{vi} *Ik kijk niet weg*. Eindrapport Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik, november 2016.

^{vii} *Huiselijk geweld en kindermishandeling in kaart*. F. Hazeleger, M.C.A. Buster; GGD Amsterdam. Epidemiologie & Gezondheidsbevordering, 2014 (E&G reeks; 2014/2). - ISBN 978-90-5348-223-0

^{viii} http://www.regionaalkompas.nl/zuid-limburg/thema-s/huiselijk_geweld/hoevaa-komt-huiselijk-geweld-en-kindermishandeling-voor-in-nederland/ (geraadpleegd op 20 augustus 2014).

^{ix} <http://www.nu.nl/binnenland/4131029/taskforce-kindermishandeling-wil-meldplicht.html> (geraadpleegd op 22 september 2015).

^x *Ik kijk niet weg*. Eindrapport Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik, november 2016.

^{xi} *Huiselijk geweld en kindermishandeling in kaart*. F. Hazeleger, M.C.A. Buster; GGD Amsterdam. Epidemiologie & Gezondheidsbevordering, 2014 (E&G reeks; 2014/2). - ISBN 978-90-5348-223-0.

^{xii} *Kwartaalrapportage Veilig Thuis*; eerste kwartaal 2016. GGD Amsterdam. Veilig Thuis Amsterdam Amstelland.

ingesteld. Het doel van de taskforce is om de aanpak van kindermishandeling te verbeteren.^{xiii} In 'De week tegen de kindermishandeling' in november 2016 heeft deze taskforce een 'Nationaal programma' gepresenteerd bestaande uit tien onderdelen^{xiv}. Het eerste onderdeel betreft het prioriteren van preventie, en dus vroegtijdig signaleren. Het tweede onderdeel gaat over het delen van zorgen tussen professionals, waarbij veiligheid van groter belang is dan privacy. Het zevende aspect betreft het doen van onderzoek naar de werkwijzen die effectief zijn in de praktijk. Gemeenten moeten zorgen voor een lokaal gedeelde visie op de aanpak van kindermishandeling, voor meetbare doelen en voor resultaatafspraken met de samenwerkingspartners (onderdeel acht), en er moet regie zijn op de samenwerking tussen alle betrokken partijen (negende onderdeel). Ten slotte dient er permanente educatie voor de professionals worden geboden.

Het Nationaal programma heeft betrekking op alle professionals die direct of indirect met kinderen te maken hebben. Hieronder vallen dan ook de medewerkers in de kinderopvang. Er wordt in het rapport van de Taskforce gesteld dat er onder professionals angst en handelingsverlegenheid bestaat om het signaleren van kindermishandeling in de praktijk te brengen. Wanneer specifiek naar de kinderopvang wordt gekeken, blijkt dat medewerkers in de kinderopvang ook zelden contact opnemen met Veilig Thuis; van alle meldingen die in het eerste kwartaal van 2016 zijn gedaan, waren er 0,5% afkomstig uit de kinderopvang^{xv}. Dat de kinderopvang weinig meldt, blijkt ook uit een gesprek tussen de onderzoekers en Veilig Thuis Amsterdam Amstelland; hierbij wordt besproken dat in kwartaal 4 van 2015, er 400 adviesvragen over huiselijk geweld en kindermishandeling zijn gedaan. Hiervan had ongeveer 66% betrekking op (gezinnen met) kinderen, wat neerkomt op ongeveer 265 adviesvragen. Slechts 16 van deze 265 adviesvragen kwamen vanuit de kinderopvang, oftewel: maar 6% van alle adviesvragen. Ter vergelijking: 64 adviesvragen in datzelfde kwartaal kwamen vanuit het onderwijs, wat neerkomt op 24%. De kinderopvang neemt dus relatief weinig contact op met Veilig Thuis om advies te vragen bij (mogelijke) signalen van kindermishandeling. Dat er zo weinig zorgen vanuit de kinderopvang worden gemeld is opvallend, omdat er veel kinderen gebruikmaken van de kinderopvang: in 2015 zijn er in heel Nederland gemiddeld 649.000 kinderen opgevangen door de kinderopvang. Dit is 29,5% van het totaal aantal kinderen dat in 2015 tussen de 0 en 12 jaar oud was (namelijk 2,2 miljoen)^{xvi}. Gezien deze aantallen, en gezien de prevalentie van kindermishandeling, kan er redelijkerwijs worden aangenomen dat ook kinderen die slachtoffer zijn van kindermishandeling gebruikmaken van de kinderopvang.

Pedagogisch medewerkers in de kinderopvang hebben een spilfunctie als het gaat om het vroegtijdig signaleren van kindermishandeling. Zij werken dagelijks met de kinderen en brengen een groot deel van de dag met hen door. De pedagogisch medewerkers hebben daarmee een belangrijke rol in de verzorging en opvoeding van de kinderen en moeten in staat zijn eventuele problemen en misstanden te signaleren. Bovendien zien zij de kinderen al vanaf jonge leeftijd, waardoor mogelijke problemen door hen vroeg kunnen worden onderkend. Omdat kinderen over het algemeen voor een langere periode gebruikmaken van de kinderopvang, hebben zij ook zicht op de ontwikkeling die kinderen doormaken. Men zou op basis daarvan kunnen verwachten dat medewerkers in de kinderopvang een grote rol spelen in het signaleren van (mogelijke) kindermishandeling. Toch blijkt uit bovenstaande dat er vanuit de kinderopvang weinig wordt gesignaleerd. Dit is een gemiste kans om jonge kinderen zo snel mogelijk uit een onverantwoorde situatie te halen. Bovendien is in het Nationaal programma kindermishandeling opgenomen dat preventie van kindermishandeling prioriteit moet krijgen. Dit kan alleen bij een vroege signalering.

^{xiii} Taskforce kindermishandeling en seksueel geweld, www.taskforcekinderenveilig.nl, geraadpleegd 15 november 2016.

^{xiv} *Ik kijk niet weg*. Eindrapport Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik, november 2016.

^{xv} *Kwartaalrapportage Veilig Thuis*; eerste kwartaal 2016. GGD Amsterdam. Veilig Thuis Amsterdam Amstelland.

^{xvi} Centraal Bureau voor de Statistiek, www.cbs.nl, geraadpleegd op 28 november 2016.

2.2 Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling

Gezien de spilfunctie van professionals die met (gezinnen met) kinderen werken als het gaat om het vroegtijdig signaleren van kindermishandeling, is er bij wet geregeld dat er door instanties waar professionals met kinderen werken een meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling (hierna: meldcode) moet worden ingesteld^{xvii}. Deze 'Wet Verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling' geldt voor de kinderopvang, maar ook voor de (jeugd)gezondheidszorg, het onderwijs, maatschappelijke ondersteuning en jeugdhulp, en justitie. De verplichte meldcode is geen *meldplicht*, wat betekent dat de professional zelf een afweging moet maken of hetgeen zij signaleren moet worden gemeld, of dat er zelf hulp georganiseerd kan worden. De overheid heeft een basismodel^{xviii} voor de meldcode opgesteld, die organisaties kunnen gebruiken om een eigen meldcode in te stellen. Er moeten namelijk een aantal verplichte stappen zijn opgenomen in de meldcode, die richting moeten geven aan de professionals bij het maken van deze afweging. De verplichting tot het gebruik van een meldcode geldt niet alleen voor de bestuurders van de kinderopvangorganisaties, maar ook voor de individuele professionals die er werken. In het basismodel staat daarover het volgende:

Van individuele beroepskrachten die werkzaam zijn voor een instelling waar een meldcode is vastgesteld, wordt verwacht dat zij het stappenplan van de meldcode volgen als zij huiselijk geweld of kindermishandeling signaleren.

Het gaat dus niet alleen om de verantwoordelijkheid van de organisaties in de branches waarvoor de wet meldcode geldt, maar ook om de individuele professionals in deze branches die bij wet verplicht zijn om met de meldcode te werken. Dit geldt dus ook voor de pedagogisch medewerkers in de kinderopvang.

Uit de inspectieonderzoeken van de GGD Amsterdam blijkt dat vrijwel iedere kinderopvangorganisatie een meldcode heeft ingesteld. De meeste organisaties maken bij het opstellen van de meldcode gebruik van de 'Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling' die is uitgegeven door de Brancheorganisatie Kinderopvang in juli 2013^{xix}. Deze meldcode bestaat uit de meldcode zelf en een bijbehorende handleiding. In de meldcode zijn onder andere een signalenlijst, een observatielijst en een stappenplan opgenomen waarin staat welke stappen moeten worden ondernomen wanneer de signalen van mogelijke kindermishandeling worden herkend. In de handleiding bij de meldcode staat de volgende toelichting bij het stappenplan:

De stappen gaan in *vanaf* het moment dat er signalen zijn geconstateerd. Signaleren wordt gezien als een belangrijk onderdeel van de beroepshouding van de beroepskrachten die binnen de organisatie werkzaam zijn. Zo bezien is signalering geen stap in het stappenplan, maar een grondhouding die in ieder contact met het kind en de ouder wordt verondersteld.

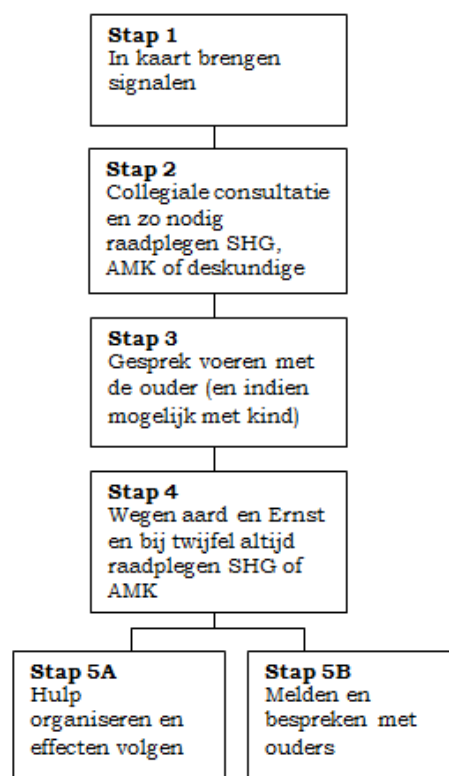
Hieruit blijkt dat het signaleren wordt gezien als een onderdeel van de dagelijkse werkzaamheden van de pedagogisch medewerkers.

^{xvii} Wet van 14 maart 2013 tot wijziging van diverse wetten in verband met de invoering van de verplichting voor bepaalde instanties waar professionals werken en voor bepaalde zelfstandige professionals om te beschikken over een meldcode voor huiselijk geweld en kindermishandeling en de kennis en het gebruik daarvan te bevorderen, onderscheidenlijk die meldcode te hanteren (verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling). Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, Jaargang 2013, nr. 142, gepubliceerd op 19 april 2013.

^{xviii} Basismodel meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, geactualiseerde versie 2013.

^{xix} (Handleiding behorend bij de) Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling; *bestemd voor alle beroepskrachten werkzaam in de branche kinderopvang*. Brancheorganisatie Kinderopvang, juli 2013.

Het stappenplan in de meldcode bestaat uit vijf stappen (figuur 1). Gezien bovenstaand citaat uit de handleiding van de meldcode, kan er een 'stap o' worden toegevoegd: namelijk het alert zijn op signalen als grondhouding bij elke omgang met kinderen en hun ouders. Stap 1 bestaat uit het in kaart brengen van de signalen, waarvoor er hulpmiddelen in de meldcode staan: een signalenlijst met mogelijke signalen van kindermishandeling en een observatielijst. De observatielijst heeft betrekking op het gedrag van het kind, alsook op de thuissituatie van het kind. Stap 2 uit het stappenplan bestaat uit het duiden van de signalen die tijdens stap 1 zijn geïnventariseerd. Hiertoe vindt overleg plaats met collega's, de bij de organisatie aangestelde aandachtsfunctionaris kindermishandeling of een externe deskundige. Het genoemde SHG (Steunpunt Huiselijk Geweld) en AMK (Advies- en Meldpunt Kindermishandeling) zijn inmiddels opgegaan in Veilig Thuis. Veilig Thuis kan om advies worden gevraagd bij stap 2, maar ook de Ouder-Kindteams die in januari 2015 zijn ingesteld in Amsterdam kunnen hiervoor worden geraadpleegd. De Ouder-Kindteams zijn een samenwerkingsverband tussen (consultatie)artsen en JGZ-verpleegkundigen van de gemeente, en medewerkers van jeugdhulpverleningsinstanties (de Ouder-Kindadviseurs). Wanneer de stappen 1 tot en met 4 gevolgd zijn, moet een keuze worden gemaakt tussen Stap 5A of 5B; ofwel het zelf organiseren van hulp, ofwel het doen van een melding bij Veilig Thuis. Een manier om zelf hulp te organiseren (stap 5A) is bijvoorbeeld door contact op te nemen met het Ouder-Kindteam. Elk Amsterdams kind zou bekend moeten zijn bij het Ouder-Kindteam in de eigen wijk. Ook is elke kinderopvanglocatie gekoppeld aan een Ouder-Kindteam en zou deze een contactpersoon bij het Ouder-Kindteam moeten hebben. Wanneer een melding wordt gedaan bij Veilig Thuis (stap 5B), heeft deze instantie bijzondere bevoegdheden om te onderzoeken of er sprake is van kindermishandeling. Ook kan Veilig Thuis de benodigde hulp voor het gezin organiseren en heeft deze instantie een coördinerende rol daarbij.

Figuur 1: Stappenplan in de meldcode

Eerder heeft Sprokkereef (2016)^{xx} het advies uitgebracht om een meldplicht aan de meldcode toe te voegen. Hierbij moeten professionals die bij het volgen van de meldcode concluderen dat zij zelf hulp organiseren, dit registreren bij Veilig Thuis. Na de registratie bepaalt Veilig Thuis samen met de professional wat er verder gebeurt. Hierbij gaat het niet om een algemene 'registratieplicht'; deze geldt alleen bij een bepaalde mate van ernst. Het ministerie heeft deze aanbeveling inmiddels overgenomen^{xxi}. Hoe men de afweging moet maken of er sprake is van ernstige kindermishandeling of niet, en hoe de meldplicht vormgegeven zal worden in de kinderopvang, is nog niet uitgewerkt. Het Nationaal programma van de Taskforce kindermishandeling en seksueel geweld steunt dit advies, maar streeft daarnaast naar een verplichting tot het raadplegen van Veilig Thuis bij stap 2 van de meldcode^{xxii}. Ook dit zal nog verder vorm moeten krijgen.

^{xx} Aanscherping en verbetering Meldcode en werkwijze Veilig Thuis. J. Sprokkereef, 3 oktober 2016.

^{xxi} Aanvulling meldcode kindermishandeling gewent? www.kinderopvangtotaal.nl, gepubliceerd op 10 november 2016.

^{xxii} *Ik kijk niet weg*. Eindrapport Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik, november 2016.

2.3 Splitsing pedagogisch domein en meldcode

Uit de vorige paragraaf blijkt dat het kijken naar mogelijke signalen van kindermishandeling onderdeel zou moeten zijn van iedere omgang met kinderen en ouders. In de praktijk blijkt dit echter niet op deze wijze te zijn doorgedrongen: uit het onderzoek van Leyen, Stelk & Isaac in 2015 blijkt dat 82% van de ondervraagde pedagogisch medewerkers in de kinderopvang zich zorgen maken over kinderen, maar dat dit structureel *niet* in verband wordt gebracht met de mogelijkheid dat er sprake is van kindermishandeling. Ook toont het onderzoek aan dat van de pedagogisch medewerkers die zich zorgen maken over een kind, slechts één derde de meldcode raadpleegt. De meldcode is in de praktijk dus geen grondhouding, maar bij signalering van problemen wordt er een keuze gemaakt of er wordt gekeken naar de meldcode, of dat er andere middelen worden ingezet. Zo bestaat er als het ware een splitsing tussen 'het pedagogisch domein' en 'de meldcode'.

De meeste kinderopvangorganisaties hebben een zorgstructuur ontwikkeld met afspraken en richtlijnen over 'wat te doen' wanneer er zorgen bestaan over kinderen. Sinds 1 juli 2015 is het ook verplicht voor kinderopvangorganisaties om beleid op te stellen over hoe zij eventuele problemen signaleren en wat zij daarmee doen. Het gaat hierbij om 'zorgen' in een brede context, zoals zorgen over het welbevinden van kinderen, de thuissituatie, het gedrag of hun ontwikkeling op diverse gebieden (zoals het behalen van ontwikkelingsdoelen als zindelijkheid, of zorgen over de sociale, motorische, spraaktaal- of lichamelijke ontwikkeling). Veelal wordt de ontwikkeling van de kinderen bijgehouden met behulp van een (pedagogisch) observatie-instrument.

Maar wanneer er zorgen bestaan over mogelijke signalen van kindermishandeling, valt dit buiten deze zorgstructuur en wordt verwezen naar de meldcode kindermishandeling. Deze splitsing tussen het pedagogisch domein en de meldcode is wijdverspreid onder de pedagogisch medewerkers. Het volgende gespreksfragment uit een inspectieonderzoek representeert dat.

Toezichthouder: Wat doen jullie als je je zorgen maakt over kinderen?

Pedagogisch medewerker: Bedoel je zorgen over de ontwikkeling van kinderen? Want dat staat in het pedagogisch beleidsplan. Of bedoel je kindermishandeling? Daarvoor hebben we de meldcode.

Door dit onderscheid wordt echter niet onderkend dat alle bovengenoemde zorgen over de ontwikkeling van het kind, ook signalen van mogelijke kindermishandeling kunnen zijn. Bovendien: hoe weet men vóór het duiden van het geobserveerde, of de zorgen betrekking hebben op het pedagogisch domein of dat de zorgen duiden op mogelijke signalen van kindermishandeling? De problematiek die leidt tot de zorgen is in veel gevallen immers hetzelfde. In de praktijk wordt dan ook in alle gevallen het reguliere observatie-instrument gehanteerd, *behalve* als men zeer gesterkt is in het vermoeden dat de problemen een gevolg zijn van kindermishandeling. Hierdoor bestaat het risico dat signalen van mogelijke kindermishandeling niet worden her- of onderkend. De meldcode wordt immers niet geraadpleegd bij het duiden van de signalen, waardoor de oorzaak van het gesignaleerde elders wordt gezocht. Een aanbeveling uit het bovengenoemde onderzoek is dan ook dat de meldcode kindermishandeling geïntegreerd wordt in het regulier gebruikte (pedagogisch) observatie-instrument, om pedagogisch medewerkers in de kinderopvang beter te ondersteunen in het (tijdig) herkennen van signalen van mogelijke kindermishandeling.

2.4 Handelingsverlegenheid bij oudergesprekken

Naast bovengenoemde hypothese dat het integreren van de meldcode in het regulier observatie-instrument kan leiden tot een betere signalering, kan deze integratie ook leiden tot een tweede doel: namelijk het verlagen van de drempel bij pedagogisch medewerkers om hun zorgen met ouders te bespreken. In het onderzoek van de Taskforce kindermishandeling en seksueel geweld^{xxiii} wordt tevens een handelingsverlegenheid onder professionals besproken wanneer het om het signaleren gaat. Ook uit onderzoek van de Universiteit Utrecht^{xxiv} blijkt dat pedagogisch medewerkers een grote mate van handelingsverlegenheid ervaren om hun zorgen over kinderen met ouders te bespreken wanneer dit mogelijke signalen van kindermishandeling zijn. Deze drempel zou kunnen worden verlaagd indien er vroegtijdig met ouders wordt besproken dat pedagogisch medewerkers een signalerende rol hebben. Er kan bijvoorbeeld bij een intakegesprek aan ouders worden verteld dat de pedagogisch medewerkers naar het welbevinden van het kind kijken en eventuele problemen signaleren. Om deze signalerende rol uit te voeren kunnen zij dus ook navraag doen over de thuissituatie van een kind. Zo wordt de positie van de pedagogisch medewerker steviger neergezet en beter gedefinieerd bij ouders. Hierdoor zouden pedagogisch medewerkers meer ruimte kunnen voelen om hun signalerende rol uit te voeren, en kan de handelingsverlegenheid wellicht worden verlaagd.

Wanneer kinderopvangorganisaties een beleid voeren waarbij de meldcode geïntegreerd is met de pedagogische observaties, kan de organisatie dit ook uitdragen naar ouders. Het zou bij alle ouders dan bekend zijn dat de meldcode (en de bijbehorende observaties die betrekking hebben op de thuissituatie van een kind) een standaard onderdeel van de observaties is. Tijdens het bespreken van de observaties kan ook de thuissituatie dan als vast onderdeel terugkomen. Op deze wijze kunnen in oudergesprekken zowel positieve observaties als observaties waarover zorgen bestaan worden besproken. Door deze onderwerpen structureel op de agenda te zetten, kunnen zorgen over een kind in een vroeg stadium, nog vóórdat de zorgen ernstig zijn, met ouders besproken worden. Hierdoor worden deze gesprekken minder beladen, wat het bespreken van zorgen met ouders makkelijker kan maken. Ook dit kan leiden tot het verlagen van de handelingsverlegenheid bij oudergesprekken.

2.5 Huidig onderzoek

Het doel van het huidige vervolgonderzoek is dan ook om te onderzoeken hoe de meldcode kindermishandeling effectiever kan worden ingezet in de kinderopvang. Er zijn daartoe drie onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Op welke wijze wordt de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld geïmplementeerd in de kinderopvang?
2. Hoe waarderen de medewerkers van kinderopvangorganisaties (de bruikbaarheid van) de meldcode, en welke belemmeringen ervaren zij in het gebruik van de meldcode?
3. Leidt het integreren van de observatielijst van de meldcode in het regulier gebruikte observatie-instrument dat een kindercentrum hanteert, tot:
 - a) Een hogere bewustwording van beroepskrachten dat de zorgen die zij over een kind hebben mogelijke signalen van kindermishandeling zijn?
 - b) Een verlaging van de drempel om de zorgen met ouders te bespreken.

^{xxiii} *Ik kijk niet weg*. Eindrapport Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik, november 2016.

^{xxiv} *De rol van pedagogisch medewerkers in de kinderopvang bij het signaleren van kindermishandeling*. E.G. Daamen; Universiteit Utrecht. Faculty of Social and Behavioural Sciences Theses (2016).

3 Methode

3.1 Respondenten

Dit onderzoek is uitgevoerd bij kinderopvangorganisaties met kinderdagverblijven, buitenschoolse-opvanglocaties en peuterspeelzalen. Er zijn geen gastouders en gastouderbureaus betrokken bij het onderzoek. In januari 2016 zijn diverse kinderopvangorganisaties in het regionale gebied van de GGD Amsterdam (Amsterdam, Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn) per brief uitgenodigd om deel te nemen aan het onderzoek. De brieven zijn verstuurd naar een representatieve afspiegeling van de kinderopvangorganisaties binnen de regio, onder andere wat betreft de omvang van de organisatie en het type opvang. In de brief is het verzoek gedaan om vrijwillige deelname aan het onderzoek.

Ook de gemeentes zijn op de hoogte gebracht van het onderzoek. De Gemeente Amsterdam was, als opdrachtgever voor het huidige onderzoek, vanzelfsprekend al op de hoogte. Nadat de deelnemers aan het onderzoek bekend waren, zijn de gemeentes waarin deelnemende kinderopvangorganisaties gevestigd zijn (Amstelveen en Diemen) per brief op de hoogte gesteld van het onderzoek.

3.2 Focusgroepen

In maart 2016 hebben er drie 'brainstormsessies' (focusgroepen) plaatsgevonden met de deelnemende kinderopvangorganisaties. Per kinderopvangorganisatie is een pedagogisch medewerker en een leidinggevende en/of aandachtsfunctionaris kindermishandeling (hierna: leidinggevend) uitgenodigd voor de focusgroep. De indeling van deelnemers over de focusgroepen is gebaseerd op de beschikbaarheid en voorkeur van de deelnemers. Tijdens de focusgroepen is er gesproken over de ervaringen met de meldcode van de aanwezigen en het vragen van advies bij Veilig Thuis, hun ideeën over hoe het signaleren van kindermishandeling verbeterd zou kunnen worden, en welke ondersteuning/handvatten daarvoor nodig zijn. Daarnaast is het experiment gepresenteerd om de meldcode te integreren in de reguliere observatie-instrumenten, en op welke wijze dat vormgegeven kan worden (zie voor een verdere toelichting de volgende paragraaf). De deelnemers is gevraagd of zij het nut zien van deze werkwijze en of deze werkwijze voldoende aansluit op de praktijksituatie. Ook konden zij eventuele gewenste aanpassingen aan het experiment noemen, zowel tijdens de focusgroep als erna. Alle suggesties van de deelnemers zijn genoteerd en meegenomen in de vervolgstappen van het onderzoek.

Naar aanleiding van de resultaten uit deze focusgroepen is deze observatielijst aangepast zodat die beter aansluit bij de wensen van de deelnemers. Tevens zijn er op verzoek van de kinderopvangorganisaties brieven verstrekt waarin ouders en pedagogisch medewerkers over het onderzoek worden geïnformeerd. Hierna is men begonnen met het toepassen van de experimentele observatielijsten in de praktijk.

Na afloop van deze fase hebben er in september 2016 twee additionele focusgroepen plaatsgevonden, met dezelfde deelnemers die bij de eerste focusgroepen aanwezig waren. Hierbij is gesproken over de ervaringen met de experimentele observatievragen. Alle aanwezigen hebben de gelegenheid gekregen

om hun ervaringen toe te lichten. Ook zijn er een aantal antwoorden op de vragenlijsten (de voor- en nameting) besproken.

3.3 Experimentele observatielijst

Voor de invoeging van de meldcode bij de reguliere observatiemethode is de observatielijst uit de meldcode aangepast aan de behoefte van de deelnemers. Op verzoek van de deelnemers zijn er voorbeelden van mogelijke observaties bij de vragen genoteerd, waarbij er zowel negatieve als positieve zaken zijn benoemd. Een aantal vragen uit de observatielijst van de meldcode zijn verwijderd, omdat die overeenkwamen met vragen uit de reguliere observatie-instrumenten die de deelnemers gebruiken. Door deze vragen uit de experimentele vragenlijst te verwijderen, is de last voor de pedagogisch medewerkers om de extra vragen te beantwoorden zoveel mogelijk verlaagd. Tot slot zijn er op verzoek van de deelnemers een aantal vragen toegevoegd, namelijk: 'Is er contact met een andere organisatie over dit kind?' en 'Wat weet je nog niet over dit kind of gezin?' De volledige experimentele observatielijst is opgenomen in bijlage 1.

Nadat de experimentele observatielijst in samenspraak met de deelnemers is aangepast, is de deelnemers gevraagd om de experimentele lijst in de periode van april tot en met september 2016 toe te voegen aan hun reguliere observatie-instrument. De experimentele observatielijst is op verschillende manieren ter beschikking gesteld: digitaal (via het programma SurveyMonkey®, versie 2015), als aparte vragenlijst, of als format om de vragen in een voor hen logische volgorde in te voegen in hun reguliere observatie-instrument.

3.4 Vragenlijsten

3.4.1 Voormeting

Voorafgaand aan de focusgroepen is aan de deelnemers een digitale vragenlijst verzonden via het programma SurveyMonkey®. Hierin is onderscheid gemaakt tussen een vragenlijst voor de pedagogisch medewerkers (bijlage 2) en een vragenlijst voor de leidinggevenden (bijlage 3). Het doel van de vragenlijst was om vooraf inzicht te krijgen in de ervaringen met de meldcode, de zorgstructuur van de organisaties, en de ervaringen met de instanties Veilig Thuis en het Ouder-Kindteam. De vragenlijsten bestonden zowel uit meerkeuzevragen als uit open vragen en beoordelingsschalen. Daarnaast was er ruimte voor eventuele opmerkingen. De vragenlijsten zijn anoniem ingevuld, waarbij wel is gevraagd naar de organisatie en organisatiestructuur, de opvangsoort waar de respondent werkzaam is en zijn of haar werkervaring.

3.4.2 Vragenlijsten per experimentele kindobservatie

Aan de pedagogisch medewerkers is ook gevraagd om na iedere kindobservatie (waarbij gebruik werd gemaakt van de experimentele observatielijst) een korte vragenlijst in te vullen waarin gevraagd werd naar hun bevindingen over het gebruik van deze experimentele methode (bijlage 4). Deze vragenlijst kon op papier of digitaal via SurveyMonkey® worden ingevuld. In het huidige onderzoek zijn om privacyredenen niet de ingevulde observatielijsten over individuele kinderen betrokken; deze was voor eigen gebruik van de kinderopvangorganisatie. Wel zijn de vragenlijsten die betrekking hebben op de ervaringen van de pedagogisch medewerkers met de aangepaste observatiemethode gebruikt. De antwoorden op deze vragenlijsten zijn geanalyseerd middels statistische gegevens die het programma SurveyMonkey® genereert.

3.4.3 Nameting

In september 2016 zijn er voorafgaand aan de focusgroepen opnieuw digitale vragenlijsten rondgestuurd via het programma SurveyMonkey® aan zowel de pedagogisch medewerkers (bijlage 5) als aan de leidinggevenden (bijlage 6). Middels de vragenlijsten is navraag gedaan over de toegepaste methode, en eventuele gewijzigde opvattingen ten opzichte van de meldcode en Veilig Thuis. Ook is er nadere informatie gevraagd naar aanleiding van antwoorden op de eerste vragenlijst. Tot slot was er ruimte voor eventuele opmerkingen. De vragenlijsten zijn geanalyseerd middels statistische gegevens die het programma SurveyMonkey® genereert.

4 Resultaten

4.1 Beschrijving van de respondenten

Er hebben zeventien kinderopvangorganisaties deelgenomen aan dit onderzoek. Hieronder bevinden zich drie 'grote' organisaties (met meer dan twintig vestigingen), twaalf 'middelgrote' organisaties (met drie tot twintig vestigingen) en twee één-pitters (met één of twee vestigingen). Dit is een vrij representatieve vertegenwoordiging van de kinderopvangorganisaties in Amsterdam en omstreken. Gedurende het onderzoek zijn er drie organisaties uitgevallen: één grote organisatie en twee middelgrote organisaties. Redenen voor deze uitval waren onder andere de benodigde tijdsinvestering of een te grote overlap met de onderzoeksopzet en de al gehanteerde werkwijze in de praktijk. Van een aantal grote en middelgrote organisaties hebben er meerdere locaties deelgenomen aan het onderzoek.

Van de zeventien organisaties hebben 65 pedagogisch medewerkers de voormeting voor pedagogisch medewerkers ingevuld. Het aantal jaren werkervaring in de kinderopvang van de deelgenomen pedagogisch medewerkers loopt uiteen van 1 tot 30 jaar, met een gemiddelde van 9,7 jaar. Het overgrote deel van de pedagogisch medewerkers is werkzaam op een kinderdagverblijf (77%), van wie 38% op een locatie werkt waar ook VVE^{xxv} wordt geboden. 16% van de pedagogisch medewerkers werkt op een buitenschoolse-opvanglocatie, en 7% werkt op een peuterspeelzaal met VVE.

De nameting is door 25 pedagogisch medewerkers van zeven van de zeventien deelnemende organisaties ingevuld.

De voormeting voor leidinggevenden is door 21 personen ingevuld. Dit zijn voornamelijk leidinggevenden of vestigingsmanagers ($n=14$), een deel is tevens aandachtsfunctionaris kindermishandeling ($n=5$), kwaliteitsmedewerker ($n=6$) en/of pedagogisch coach ($n=4$).

Bij de nameting zijn acht organisaties vertegenwoordigd door negen leidinggevenden.

4.2 Focusgroepen

4.2.1 Eerste ronde focusgroepen

Tijdens de focusgroepen in maart 2016 is over de invoeging van de experimentele observatielijst bij de reguliere observaties gesproken, en over andere gedachten en ideeën van de deelnemers over de meldcode, het signaleren van (kinder)mishandeling in de kinderopvang en de ondersteuning door Veilig Thuis en het Ouder-Kindteam. Uit deze bijeenkomsten blijkt dat er vanuit de beroepsgroep veel behoefte is aan handvatten, trainingen en ondersteuning bij de gesprekken met ouders over dit onderwerp. Pedagogisch medewerkers geven aan dat zij onvoldoende vaardigheden hebben om een gesprek over een zo beladen onderwerp met ouders te voeren. Zij geven aan dat meer aandacht voor gesprekstechnieken in de opleiding(en) tot pedagogisch medewerkers een mogelijke manier is om hen te ondersteunen. Er is besproken dat het gesprek met ouders makkelijker zou kunnen zijn wanneer de

^{xxv} VVE staat voor Voor- en vroegschoolse educatie, en is erop gericht om ontwikkelingsachterstanden bij kinderen in de leeftijd van 0 tot 6 jaar te voorkomen of te verminderen door middel van educatieve programma's. Het gebruik van deze programma's wordt gesubsidieerd.

omgeving en de thuissituatie van het kind een vast gespreksonderwerp is tijdens gesprekken met ouders (zoals bij de intake, bij overgangsgesprekken en in de 'tienminutengesprekken' na de reguliere kindobservaties). Het onderwerp 'thuis' wordt dan niet alleen aangesneden bij problemen, maar ook wanneer het goed gaat. Hiermee zou de drempel van het bespreken van de thuissituatie verlaagd kunnen worden. Op locaties waar VVE wordt geboden zou een oudercontactmedewerker hierbij ook een rol kunnen spelen. Het commerciële karakter van de kinderopvang komt tijdens de focusgroepen ook naar voren als een bemoeilijkende factor om met ouders te spreken over zorgen die ook signalen van mogelijke kindermishandeling kunnen zijn. De angst bestaat om een kind (èn klant) kwijt te raken als je 'te dichtbij' komt door dit te bespreken.

De ervaringen met Veilig Thuis en de Ouder-Kindteams lopen uiteen. De kinderopvangorganisaties uit de gemeentes om Amsterdam heen ervaren dat zij niet op dezelfde manier worden ondersteund als de organisaties in Amsterdam. Ook ervaren de deelnemers dat informatie over de rol van Veilig Thuis vooral ingaat op het doen van meldingen, waarbij de aandacht voor de adviserende rol van Veilig Thuis onderbelicht blijft. Er zijn ook deelnemers die zeer goede contacten hebben met Veilig Thuis en zich gesteund voelen door hun adviezen. Ook wordt ervaren dat er een lagere drempel is om contact op te nemen met Veilig Thuis dan er was om het AMK te raadplegen. Tijdens de focusgroep geven de deelnemers aan dat zij nog niet allemaal een contactpersoon hebben bij het Ouder-Kindteam, zoals eigenlijk wel de bedoeling is sinds januari 2015. Degenen die wel een contactpersoon hebben, hebben nog geen ervaringen opgedaan met de ondersteuning door het Ouder-Kindteam bij de signalering van kindermishandeling.

4.2.2 Tweede ronde focusgroepen

Tijdens de focusgroepen in september 2016 is vooral gesproken over de ervaringen van de pedagogisch medewerkers en de leidinggevenden met de experimentele observatiemethode. Ook zijn een aantal opvallende antwoorden uit de voormeting besproken.

Over het algemeen is de experimentele methode als positief ervaren. Zo geeft een van de leidinggevenden aan dat de pedagogisch medewerkers door de aanvullende observatievragen eenduidiger observeren. De pedagogisch medewerkers die uit persoonlijke interesse of ervaringen al uitgebreid observeerden, haalden weinig extra informatie uit de experimentele vragen. Het kostte hen echter weinig moeite om deze in te vullen. De pedagogisch medewerkers die minder affiniteit en/of ervaring hebben met observeren haalden juist wel meer informatie uit de experimentele observatievragen. Het gaf deze laatste groep houvast om bij het observeren te letten op meerdere aspecten van de ontwikkeling van het kind. Op deze manier is gehele van pedagogisch medewerkers eenduidiger gaan observeren.

De leidinggevenden en beroepskrachten vertellen dat de drempel om de zorgen met ouders te bespreken niet verlaagd is door het gebruik van de experimentele observatievragen. De drempel om ouders te vragen naar de thuissituatie blijft hoog. Pedagogisch medewerkers ervaren dit als een inbreuk op de privacy van ouders. Een kanttekening hierbij is dat pedagogisch medewerkers mogelijk hebben gedacht dat zij vooral *problemen* moesten observeren en bespreken. Hierdoor hebben de oudergesprekken een negatieve lading, wat het lastiger maakt. Indien er zowel positieve als negatieve zaken zouden worden geobserveerd, zou zo'n gesprek makkelijker zijn.

Ook komt tijdens de focusgroepen naar voren dat de experimentele observatievragen die inzoomen op onder andere de thuissituatie van een kind, niet overal vooraf met ouders zijn besproken. De verwachting was dat wanneer dit wel was gedaan, het gesprek met ouders soepeler zou verlopen. Het is dan namelijk een onderdeel van de observatieprocedure en er wordt niet op basis van willekeur naar de

thuisituatie van een kind gekeken. Bovendien is er met die werkwijze zowel aandacht voor positieve als negatieve observaties. Dit kan het gevoel van 'inbreken op de privacy van ouders' verlagen. Tijdens de focusgroepen bleek echter dat het niet overal haalbaar was om deze werkwijze toe te passen in de context van dit onderzoek. Daarom kan er geen uitsluitsel worden gegeven of deze hypothese in de praktijk ook daadwerkelijk bevestigd kan worden. De deelnemers aan de focusgroepen zeggen wel de verwachting te hebben dat dit zou helpen om het gesprek met ouders te vergemakkelijken. Onderzoek in de toekomst kan uitwijzen of dit inderdaad zo is.

4.3 Experimentele observatielijst

De 65 deelnemende pedagogisch medewerkers hebben in de periode van maart tot en met september 2016 335 observaties uitgevoerd met de experimentele observatiemethode. Er zijn 335 ingevulde vragenlijsten ontvangen over het gebruik van de experimentele observatiemethode. De meeste observaties zijn uitgevoerd op kinderdagverblijven ($n=312$), waarvan 258 in een verticale groep (met kinderen van 0 tot 4 jaar oud). Ook zijn er observaties uitgevoerd op peuterspeelzalen ($n=12$) en buitenschoolse-opvanglocaties ($n=11$).

Bij 58% van de geobserveerde kinderen is er niets opvallends geobserveerd door de pedagogisch medewerker. Wanneer er wel iets opgevallen is, had dit voornamelijk betrekking op de ontwikkeling van het kind (23%), de sociale competenties van het kind (13%) of het gedrag van het kind (11%). Op de vraag of er iets aan de ouders werd overgedragen naar aanleiding van de observatie, antwoordt 59% van de pedagogisch medewerkers dat zij dit niet doen. De overige 41% bespreekt de gedane observaties met behulp van de experimentele observatielijst wel met de ouders, waarvan 20% alleen datgene wat opvalt met ouders bespreekt en 12% de gehele lijst met hen (globaal) doorneemt. De pedagogisch medewerkers hadden in 89% van de observaties zorgen over het kind. Dit is een hoger percentage dan is gemeten tijdens het onderzoek van Leyen et al., in 2015, waarin ongeveer 82% van de pedagogisch medewerkers vertelden in het jaar ervoor wel eens zorgen over een kind te hebben gehad. De meest voorkomende zorggebieden van de pedagogisch medewerkers in het huidige onderzoek, en de stappen die zij daarop hebben ondernomen komen overeen met de resultaten van de vragenlijsten voorafgaand aan de focusgroepen en worden nader toegelicht in paragraaf 4.4.2.

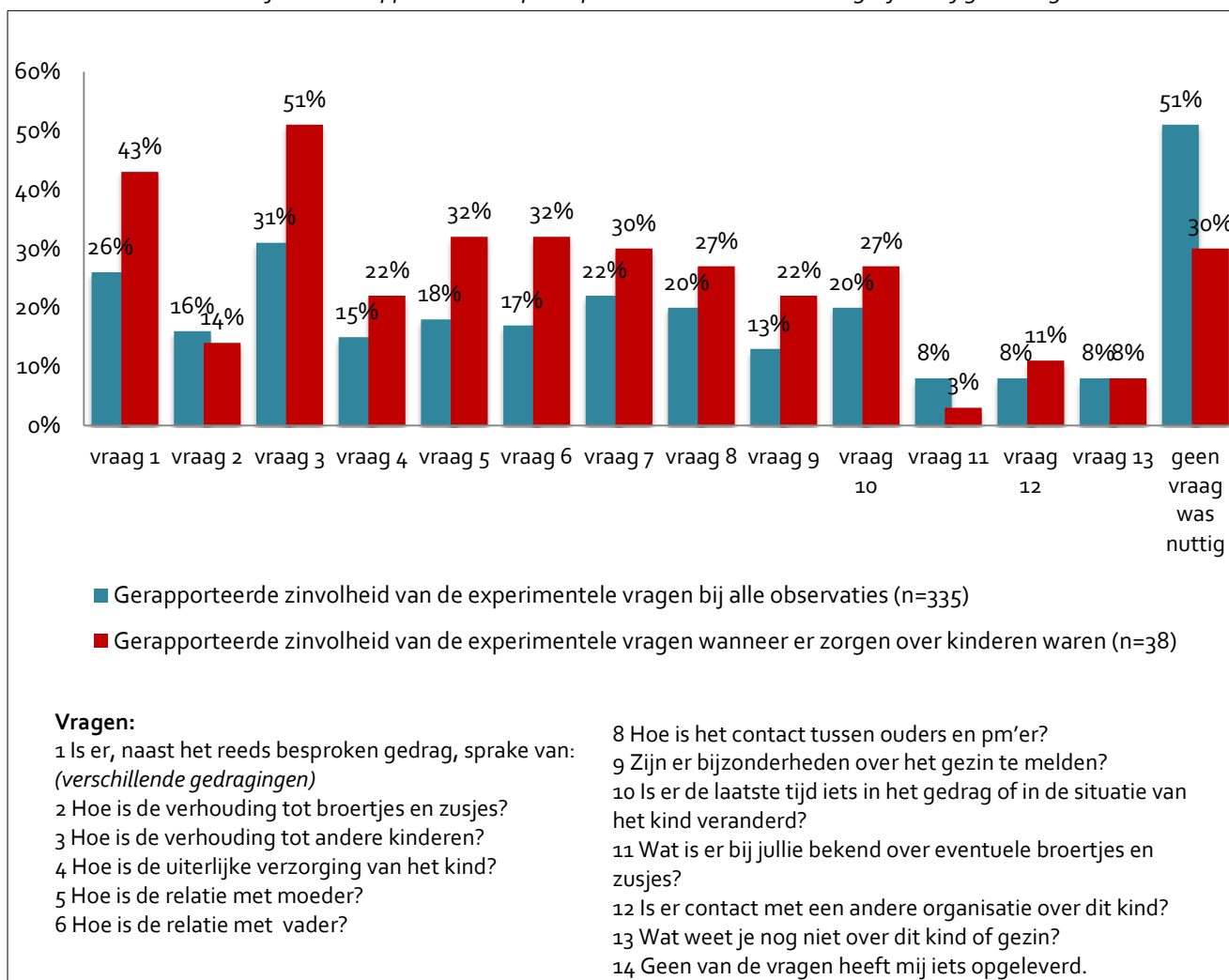
Bij zowel de pedagogisch medewerkers als de leidinggevenden is nagevraagd of zij vonden dat de experimentele observatievragen nuttig waren. De meeste pedagogisch medewerkers (60%) zien een meerwaarde in de experimentele observatievragen, waarvan 40% ($n=10$) 'een beetje' meerwaarde ziet en 20% ($n=5$) zelfs 'veel' meerwaarde. 12% ($n=3$) ziet 'niet zoveel' meerwaarde en de overige 28% ($n=7$) is neutraal; zij zien geen meerwaarde maar vinden de vragen toch ook iets toevoegen. Ongeveer de helft van de pedagogisch medewerkers vindt dat de experimentele observatievragen alleen meerwaarde hebben voor kinderen over wie zij zich zorgen maken, en de helft ziet een meerwaarde voor de observaties van alle kinderen.

De leidinggevenden zijn positiever dan de pedagogisch medewerkers over het nut van de toegevoegde observatievragen. Op de vraag of de experimentele observatievragen een meerwaarde hebben, zegt een derde dat het *veel* meerwaarde heeft, een derde dat het *een beetje* meerwaarde heeft en een derde is *neutraal*. Geen enkele leidinggevende ziet weinig of geen meerwaarde in de toegevoegde observatievragen. De meeste leidinggevenden zien geen verschil in de meerwaarde van de experimentele observatievragen bij kinderen over wie wel of geen zorgen bestaan.

Ook is per kindobservatie nagevraagd of de experimentele observatievragen bij *die* observatie iets hebben opgeleverd. Het merendeel van de pedagogisch medewerkers heeft deze vraag niet ingevuld. Degenen die wel een reactie hebben gegeven ($n=38$), hebben zeer wisselende ervaringen, globaal in te delen in de volgende categorieën: de vragenlijsten hebben iets opgeleverd (49%), de vragenlijsten hebben niets opgeleverd (51%) omdat er geen bijzonderheden waren of omdat de vragenlijsten niets toevoegden aan de reguliere observatiemethode, en als laatste een categorie waarbij de vragenlijst bevestigde wat de pedagogisch medewerkers al vermoedden.

Tevens is nagegaan welke vragen uit de experimentele observatielijst zinvol waren. Hierbij konden de pedagogisch medewerkers bij elke gedane observatie aangeven welke vraag of vragen zinvol waren, of aangeven dat geen enkele vraag zinvol was. In grafiek 1 is per vraag te zien hoeveel van het totale aantal pedagogisch medewerkers de vraag zinvol vonden (blauw), en hoeveel van de pedagogisch medewerkers met zorgen over het kind de vraag zinvol vonden (rood). Er is gebleken dat de experimentele vragen significant nuttiger worden bevonden door pedagogisch medewerkers wanneer er zorgen bestaan over het kind, dan wanneer dat niet zo is. Wanneer er zorgen over het kind zijn, vindt 70% van de pedagogisch medewerkers dat één of meerdere experimentele vragen een toegevoegde waarde hebben.

Grafiek 1: Gerapporteerd nut per experimentele observatievraag bij wel of geen zorgen over kind

4.4 Vragenlijsten

De informatie die uit de vragenlijsten aan de pedagogisch medewerkers en de leidinggevendenden in maart, en daarna in september 2016 is verkregen, wordt in samenhang met wat er tijdens de focusgroepen is toegelicht op de vragenlijsten beschreven. Er is ingegaan op verschillende onderwerpen die betrekking hebben op de implementatie van de meldcode (onderzoeksvraag 1), en de waardering en mogelijke belemmeringen over (de bruikbaarheid van) de meldcode (onderzoeksvraag 2).

4.4.1 Implementatie van de meldcode

Zorgstructuur

Alle deelnemende kinderopvangorganisaties hebben een meldcode ingesteld, waarbij zij alle gebruikgemaakt hebben van de meldcode die is opgesteld door de Brancheorganisatie Kinderopvang. Tijdens de focusgroepen blijkt wel dat er naast de ingestelde meldcodes, ook samenvattingen van de meldcode worden gehanteerd. Zo hebben bijna alle deelnemende organisaties voor de pedagogisch medewerkers een samenvatting gemaakt van de meldcode, waarvan de stappen uit het stappenplan de basis vormen. De leidinggevendenden en de aandachtsfunctionarissen kindermishandeling hanteren wel de gehele meldcode.

Ook hebben alle deelnemende organisaties de (verplichte) sociale kaart ingesteld, waarop medewerkers kunnen zien met wie er bij zorgen over kinderen contact kan/moet worden opgenomen. Bij bijna alle organisaties (vijftien van de zeventien) is een deskundige met betrekking tot de ontwikkeling van kinderen in dienst (bijvoorbeeld een orthopedagoog of pedagogisch coach). Bij een van de organisaties waar zo'n deskundige niet in dienst is, is er wel een samenwerkingsverband met een deskundige op het gebied van de ontwikkeling van kinderen. Bij negen locaties neemt deze deskundige structureel deel aan de kindbesprekingen, en bij zeven locaties niet of alleen indien dat door het team gewenst is. Alle leidinggevendenden geven aan dat er bij hun organisatie een aandachtsfunctionaris kindermishandeling (hierna: aandachtsfunctionaris) is aangesteld. De opleiding van de aandachtsfunctionaris varieert van MBO (niveau 4) tot een universitaire opleiding. Met uitzondering van één organisatie hebben de aandachtsfunctionarissen van de organisaties hiervoor een training gevolgd. Bij ongeveer de helft van de organisaties ($n=8$) neemt de aandachtsfunctionaris structureel deel aan de kindbesprekingen. Dit is te verklaren doordat in de meeste gevallen de leidinggevende ook de aandachtsfunctionaris is, en de leidinggevende vaak sowieso deelneemt aan de kindbesprekingen. Bij de overige organisaties ($n=9$) wordt de aandachtsfunctionaris kindermishandeling alleen benaderd wanneer er zorgen zijn over kinderen. De leidinggevendenden van verschillende organisaties rapporteren een groot verschil in frequentie waarop de aandachtsfunctionaris wordt benaderd, van zo'n tweemaal per maand tot tweemaal per jaar.

Bij vijftien van de zeventien organisaties worden de kinderen minimaal jaarlijks geobserveerd. Hiervoor worden diverse observatie-instrumenten gebruikt, namelijk de KIJKI, Werken aan Welbevinden, Welbevinden in Situaties, Peuterestafette, Kinderen die Opvallen, observatiemethoden die behoren bij een VVE-programma of een eigen ontwikkeld instrument. Bij alle organisaties waar structureel kindobservaties plaatsvinden, vinden er na de observaties één- of tweemaal per jaar gesprekken met de ouders plaats.

Bij alle zeventien organisaties worden er kindbesprekingen gevoerd, waarbij de pedagogisch medewerkers met elkaar bespreken hoe het met de kinderen gaat. De frequentie van deze besprekingen verschilt van één keer per jaar tot één keer per maand. Bij één organisatie is hier niet structureel een

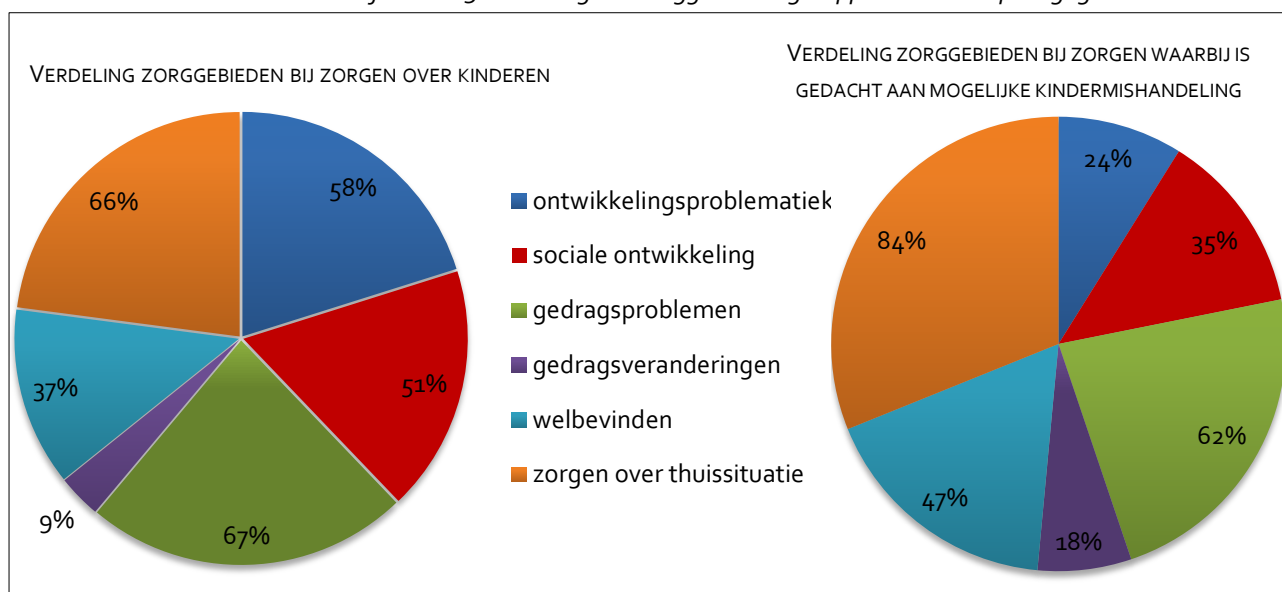
leidinggevende, pedagoog of andere deskundige aanwezig, bij de overige organisaties wel. Bij alle organisaties wordt de ontwikkeling van de kinderen tijdens het werkoverleg besproken (kindbesprekingen).

Aantal en aard van de zorgen over kinderen het afgelopen jaar (voormeting)

Van alle deelnemende pedagogisch medewerkers ($n=65$) geeft 68% in de voormeting aan dat zij in het afgelopen jaar weleens zorgen gehad hebben over kinderen op hun locatie. De overige 32% vertelt geen zorgen te hebben gehad in het afgelopen jaar over één of meerdere kinderen. Dit is een stuk lager dan het aantal geobserveerde kinderen gedurende dit onderzoek, waarbij er over 89% van de kinderen zorgen waren. Het aantal kinderen waarover in één kindercentrum zorgen waren varieert tussen één en twintig, met een gemiddelde van drie kinderen per kindercentrum in het afgelopen jaar. De meeste zorgen gingen over (1) gedragsproblemen, (2) de thuissituatie van de kinderen en (3) ontwikkelingsproblematiek. Het was mogelijk om meerdere zorggebieden te noemen bij zorgen over een kind.

Van de 68% van pedagogisch medewerkers die in de voormeting rapporteerde wel eens zorgen over een kind te hebben gehad, geeft 55% ($n=35$) aan wel eens aan kindermishandeling gedacht te hebben bij zorgen over kinderen, waar 45% ($n=29$) aangeeft hier nooit aan gedacht te hebben. Wanneer er gedacht is aan mogelijke kindermishandeling had dit vooral betrekking op de zorggebieden: (1) de thuissituatie, (2) gedragsproblemen en (3) het welbevinden van het kind. In grafiek 2 is de verdeling weergegeven van zorggebieden bij algemene zorgen over kinderen, en in grafiek 3 de verdeling van zorggebieden wanneer er gedacht werd aan de mogelijkheid van kindermishandeling.

Grafiek 2 en 3: Verdeling van zorggebieden gerapporteerd door pedagogisch medewerkers

Aantal raadplegingen van de meldcode

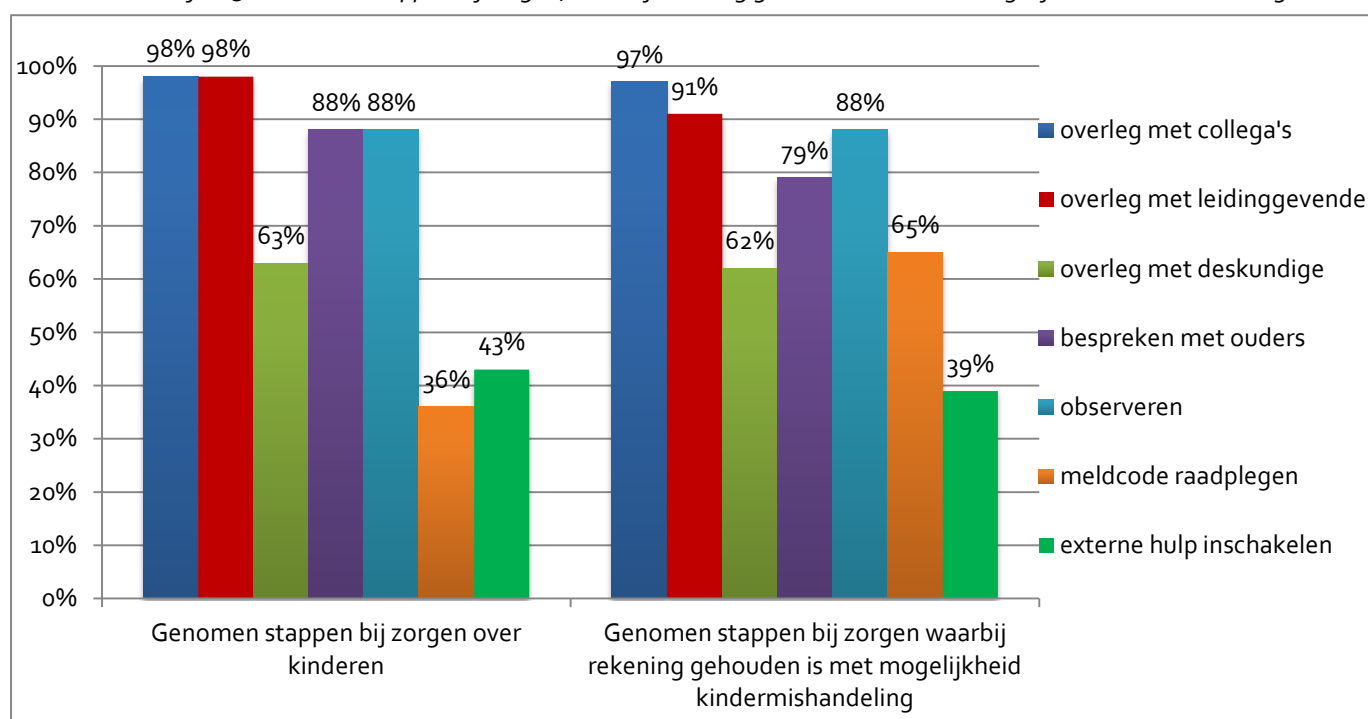
Ook is er navraag gedaan naar welke stappen zijn ondernomen wanneer er zorgen bestonden over kinderen, waaronder de mogelijkheid van het raadplegen van de meldcode. Dit is weergegeven in grafiek 4. In grafiek 5 is weergegeven welke stappen er zijn genomen bij zorgen waarbij er rekening werd gehouden met de mogelijkheid van kindermishandeling.

Uit de vragenlijsten blijkt dat de meldcode veel vaker werd geraadpleegd wanneer er rekening werd gehouden met kindermishandeling (65%) dan bij zorgen in het algemeen (36%). Ook blijkt dat wanneer

er rekening werd gehouden met kindermishandeling, de zorgen iets minder vaak met ouders werden besproken (in 88% van de gevallen, ten opzichte van 79% van de gevallen).

Grafiek 4: Stappen die zijn genomen bij zorgen

Grafiek 5: Genomen stappen bij zorgen, waarbij rekening gehouden werd met mogelijke kindermishandeling

4.4.2 Waardering van de meldcode

Zowel de leidinggevenden als de pedagogisch medewerkers is bij de voormeting gevraagd naar de tevredenheid over de meldcode op verschillende gebieden, zoals weergegeven in tabel 1. Zowel de pedagogisch medewerkers als de leidinggevende rapporteren een hoge tevredenheid over de meldcode, met een gemiddeld rapportcijfer van 7,9 door pedagogisch medewerkers, en een 7,2 door leidinggevenden.

Tabel 1: Rapportcijfers (1-10) voor de meldcode zoals gegeven door pedagogisch medewerkers en leidinggevenden

Onderwerp	Pm'ers (n=63)		Leidinggevenden (n=21)	
	Range	Gemiddeld	Range	Gemiddeld
De omvang van de meldcode	3-10	7,6	3-10	6,6
Het taalgebruik	4-10	7,9	6-10	7,5
De leesbaarheid	3-10	7,8	3-10	6,9
De gebruiksvriendelijkheid	4-10	7,7	4-10	6,8
Bevat de meldcode voldoende informatie?	5-10	8,1	4-10	7,6
Biedt de meldcode voldoende houvast zodat je weet waar je op kunt letten?	5-10	7,9	4-10	7,5
Biedt de meldcode voldoende houvast zodat je weet wat je moet doen als je problemen signaleert?	5-10	8,1	4-10	7,4
Totaal gemiddeld rapportcijfer		7,9		7,2

Deze hoge gerapporteerde tevredenheid over de meldcode is opvallend, aangezien uit eerder onderzoek, en uit de eerste ronde focusgroepen blijkt dat medewerkers in de kinderopvang de meldcode 'te groot', 'te ingewikkeld' en 'niet bruikbaar' vinden. Tijdens de tweede ronde focusgroepen is hierover navraag gedaan bij de deelnemers. Uit de gesprekken blijkt dat er mogelijk verwarring is over wat 'de

meldcode' inhoudt; de originele meldcode en bijbehorende handleiding, of de eerdergenoemde samenvatting die de organisaties aan de pedagogisch medewerkers beschikbaar stellen. De rapportcijfers die in de vragenlijsten aan de meldcode zijn gegeven, hebben waarschijnlijk betrekking op de samengevatte versies omdat deze door de pedagogisch medewerkers in de praktijk worden gebruikt. Dit kan het verschil verklaren tussen de waardering die tijdens de focusgroepen is uitgesproken, en de waardering die in de vragenlijsten is gerapporteerd.

Ook is via de vragenlijsten gevraagd naar mogelijke verbeteringen aan de meldcode. Hoewel de pedagogisch medewerkers de omvang van de meldcode beoordelen met het rapportcijfer 7,6 zegt 17% van hen dat de meldcode korter en bondiger zou moeten. 43% van de leidinggevendenden geeft ook aan dat de meldcode te omvangrijk is, en zij geven de omvang van de meldcode gemiddeld het rapportcijfer 6,6. Ook mist 10% van de pedagogisch medewerkers en 10% van de leidinggevendenden een overzichtelijk stappenplan of stroomschema. Een dergelijk schema is echter wel opgenomen in de meldcode en uit reacties van drie andere pedagogisch medewerkers en één leidinggevende blijkt dat het stappenplan/stroomschema juist behulpzaam is. De schrijfstijl wordt vooral door de pedagogisch medewerkers als te ingewikkeld ervaren. Ook missen zij concrete tips en voorbeelden over hoe zij bepaalde stappen moeten aanpakken, waarbij vooral het gesprek met ouders wordt genoemd.

Bij navraag over wat het signaleren voor pedagogisch medewerkers makkelijker zou maken, wordt voornamelijk genoemd dat er behoefte is aan meer kennis over mogelijke signalen van kindermishandeling. Ook wordt genoemd dat er meer behoefte is aan ondersteuning bij en tips voor de gesprekken met ouders.

4.4.3 Belemmeringen bij het gebruik van de meldcode

Oudergesprekken

Zoals eerder beschreven is het voeren van oudergesprekken een onderdeel van de meldcode. Uit de voormeting blijkt, zoals in de vorige paragraaf is beschreven, dat zorgen over kinderen minder vaak worden besproken met ouders wanneer er rekening wordt gehouden met kindermishandeling (dan wordt dit in 79% van de gevallen besproken met ouders) dan bij zorgen over kinderen in het algemeen (in 88% van de gevallen besproken met ouders). Ook tijdens de focusgroepen kwam naar voren dat het bespreken van zorgen met ouders erg lastig is. 'Slecht-nieuwsgesprekken' worden door de pedagogisch medewerkers als een van de lastigste onderdelen van hun werkzaamheden ervaren. Dit wordt versterkt wanneer de mogelijkheid van kindermishandeling als mogelijke verklaring van de zorgen wordt gezien.

Tijdens de focusgroepen bevestigen zowel de leidinggevendenden als de pedagogisch medewerkers dat de drempel om zorgen over kinderen te bespreken met ouders wordt verlaagd wanneer dit in een vroeg stadium gebeurt, nog vóórdat de zorgen ernstig zijn. Toch geven pedagogisch medewerkers aan dat dit niet altijd haalbaar is, omdat de momenten dat zij ouders zien (bij het brengen en ophalen van kinderen) druk zijn, en er daardoor niet altijd tijd is om elkaar te spreken. Er moet dus een afspraak met ouders gemaakt worden, wat de drempel om het gesprek aan te gaan weer hoger maakt. Middels een vragenlijst is bij de pedagogisch medewerkers nagevraagd of de experimentele observatievragen helpen om het gesprek met ouders makkelijker te maken. Het overgrote merendeel van de pedagogisch medewerkers, namelijk 83%, geeft aan dat zij denken dat dit 'een beetje' of zelfs 'veel' zou helpen om hun zorgen met ouders te bespreken. Tijdens de focusgroepen wordt dit door zowel de leidinggevendenden als de pedagogisch medewerkers bevestigd: zij verwachten dat dit een positief effect heeft op het laagdrempeliger maken van gesprekken met ouders over zorgen.

De organisaties verschillen in de wijze waarop ouders worden geïnformeerd (en óf ze worden geïnformeerd) over hun beleid omtrent het signaleren van problemen in de ontwikkeling van kinderen. Voor kinderdagverblijven en peuterspeelzalen is het verplicht om de werkwijze omtrent het signaleren in hun pedagogisch beleidsplan te beschrijven, maar voor de buitenschoolse opvang is dat niet verplicht. Aan de leidinggevenden is gevraagd hoe zij ouders (nog meer) informeren. 95% van de leidinggevenden zegt dat ouders bij hun organisatie vooraf worden geïnformeerd over de zorgstructuur van het kindercentrum. Dit gebeurt voornamelijk via het pedagogisch beleidsplan, een intakegesprek en/of de website van de organisatie. Slechts 29% van de leidinggevenden zegt echter dat de stappen die worden ondernomen bij zorgen over kinderen ook expliciet aan ouders worden uitgelegd voordat zij hun kind bij het kindercentrum plaatsen. De informatie over de zorgstructuur die met ouders wordt besproken is dus vrij algemeen.

Stellingen over mogelijke belemmeringen

Aan de hand van negen stellingen is pedagogisch medewerkers en leidinggevenden gevraagd naar mogelijke belemmeringen die zij ervaren bij het hanteren van de meldcode. Hierbij konden zij aangeven in hoeverre de stelling voor hen herkenbaar was door aan te geven of de stelling 'volledig herkenbaar', 'een beetje herkenbaar', 'neutraal', 'niet zo herkenbaar' of 'helemaal niet herkenbaar' is. Hieronder zijn de gemiddelde resultaten van deze vragen weergegeven. Alleen wanneer er een groot verschil was tussen de antwoorden van de leidinggevenden en de pedagogisch medewerkers, is vermeld wat deze groepen afzonderlijk hebben geantwoord. Wanneer hun antwoorden overeenkwamen, is er een gemiddelde gerapporteerd.

STELLING 1: ER ZIJN TOT NU TOE NOG GEEN PROBLEMEN BIJ KINDEREN GESIGNALEERD. Er is een grote verscheidenheid aan reacties op deze stelling, uiteenlopend van volledig herkenbaar tot helemaal niet herkenbaar. Gemiddeld zegt ongeveer de helft van de respondenten deze stelling niet te herkennen, waarmee zij zeggen wel degelijk zorgen over kinderen gehad te hebben. De andere helft herkent zich niet in deze stelling, of heeft 'neutraal' geantwoord. Zij hebben dus geen of weinig problemen bij kinderen gesignaleerd.

STELLING 2: ER WORDEN WEL PROBLEMEN BIJ KINDEREN GESIGNALEERD, MAAR GEDACHT WORDT DAT DE OORZAAK ELDERS LIGT. HIERDOOR WORDT DE MELDCODE NIET GERAADPLEEGD. Ongeveer 60% van zowel de leidinggevenden als de pedagogisch medewerkers herkent zich in deze stelling. De meerderheid van de respondenten geeft dus aan dat bij de meeste gesignaleerde problemen al vooraf wordt gedacht dat dit geen signalen van mogelijke kindermishandeling zijn, en dat zij de meldcode dan niet raadplegen. Dit komt overeen met hoe vaak zij in de voormeting vertellen de meldcode het afgelopen jaar te hebben geraadpleegd: 64% van de pedagogisch medewerkers zegt dat de meldcode niet is geraadpleegd bij zorgen over kinderen (zie paragraaf 4.4.1, grafiek 4).

STELLING 3: KINDERMISHANDELING IS (TOT NU TOE) NOG NIET VOORGEKOMEN BIJ ONS. Deze stelling wordt door ongeveer 50% van de pedagogisch medewerkers herkend, en door zo'n 40% van de leidinggevenden. Dat meer pedagogisch medewerkers dan leidinggevenden zich in deze stelling herkennen, zou verklaard kunnen worden doordat leidinggevenden mogelijke signalen verzamelen, terwijl pedagogisch medewerkers vooral zaken van hun eigen groep of locatie weten. Gezien de landelijke en Amsterdamse prevalentie van kindermishandeling (zoals beschreven in de inleiding), is het niet aannemelijk dat kindermishandeling bij de helft van de respondenten inderdaad nooit is voorgekomen. Deze stelling lijkt dus een onderschatting van de prevalentie van kindermishandeling weer te geven.

STELLING 4: DE MELDCODE WORDT REGELMATIG GERAADPLEEGD BIJ ZORGEN OVER KINDEREN. Ongeveer 40% van de pedagogisch medewerkers en bijna 60% van de leidinggevenden zegt zich in deze stelling te

herkennen. Ongeveer 25% van de pedagogisch medewerkers herkent zich echter niet in deze stelling, net als 20% van de leidinggevenden. Zij raadplegen de meldcode dus niet regelmatig. Deze rapportage komt overeen met de reacties op eerdergenoemde stelling, en biedt dus geen nieuwe informatie.

STELLING 5: DE MELDCODE WORDT NIET GERAADPLEEGD OMDAT MEN OUDERS NIET (ONTERECHT) WIL BESCHULDIGEN VAN IETS DAT NIET ZEKER IS. Deze stelling is voor ongeveer 50% van de leidinggevenden *herkenbaar*, en voor ruim 30% van de leidinggevenden *niet herkenbaar*. De pedagogisch medewerkers herkennen zich minder in deze stelling: 33% zegt dit herkenbaar te vinden, maar 46% herkent dit niet. Hieruit kan worden opgemaakt dat de angst om ouders (onterecht) te beschuldigen, groot is: 33 tot 50% van de medewerkers in de kinderopvang voelt dit. Tijdens de focusgroepen komt deze angst ook ter sprake, waarbij zelfs meer deelnemers aangeven deze angst te voelen.

STELLING 6: DE MELDCODE WORDT NIET GERAADPLEEGD/ GEHANTEERD UIT ANGST DAT OUDERS VERTREKKEN EN HET KIND UIT HET ZICHT RAAKT WANNEER ZORGEN MET HEN WORDEN BESPROKEN. Hierop wordt verschillend gereageerd; ongeveer 30% van de respondenten vindt dit slechts 'een beetje' herkenbaar terwijl 50% dit niet zo herkenbaar vindt. Dit lijkt dus geen grote rol te spelen in het niet hanteren van de meldcode.

STELLING 7: ER RUST EEN TABOE OP HET ONDERWERP KINDERMISHANDELING. Op deze stelling is niet eenduidig gereageerd. Ongeveer de helft van de respondenten herkent dit, en de andere helft herkent dit niet. Het taboe op kindermishandeling leeft dus bij de helft van de respondenten, wat voor hen een (grote) belemmering kan vormen voor het gebruik van de meldcode.

STELLING 8: DE MELDCODE WORDT NIET GERAADPLEEGD OMDAT HET KIND BIJNA NAAR SCHOOL GAAT, EN DUS WEG VAN DE OPVANG. Deze stelling is helemaal niet herkenbaar voor ongeveer 80% van de pedagogisch medewerkers, net als voor bijna 70% van de leidinggevenden. Dit lijkt dus geen grote rol te spelen in het niet hanteren van de meldcode.

STELLING 9: DE MELDCODE WORDT NIET GERAADPLEEGD UIT ANGST VOOR NEGATIEVE GEVOLGEN VOOR MIJN KINDEROPVANGORGANISATIE WANNEER ZORGEN MET OUDERS WORDEN BESPROKEN. Deze stelling is alleen aan de leidinggevenden voorgelegd. 85% van de leidinggevenden vindt deze stelling niet herkenbaar. Ook deze angst lijkt dus geen belemmering te zijn om de meldcode te hanteren.

Stelling over de titel 'Meldcode'

Via de vragenlijsten en tijdens de focusgroepen is ook de stelling voorgelegd dat de titel 'Meldcode' drempelverhogend werkt om deze te hanteren. De titel 'meldcode' wekt namelijk de indruk dat de meldcode gericht is op het melden van huiselijk geweld of kindermishandeling bij Veilig Thuis. Hierdoor kan gedacht worden dat de meldcode alleen gehanteerd hoeft te worden wanneer men een duidelijk vermoeden van kindermishandeling heeft. In de meldcode staat echter dat mogelijke signalen van kindermishandeling nader moeten worden geobserveerd, alvorens deze signalen leiden tot een vermoeden. De meldcode moet dus in een eerder stadium dan bij een duidelijk vermoeden worden gehanteerd. Ook maakt de titel 'meldcode' dat men denkt dat deze alleen gehanteerd wordt wanneer zij vermoedens gaan melden. Al is dit uiteraard een mogelijke uitkomst van het volgen van de meldcode (stap 5B), het is echter niet het enige waartoe de meldcode dient. In de meldcode staan namelijk eerst andere stappen geformuleerd: het inwinnen van advies over signalen die worden opgepikt, op basis waarvan uiteindelijk een keuze wordt gemaakt voor vervolgstappen: ofwel melden bij Veilig Thuis ofwel het zelf organiseren van hulp (stap 5A). De meldcode is dus niet alleen gericht op het melden van signalen, maar ook op het grondig onderzoeken van de signalen. Uit de vragenlijsten en de focusgroepen blijkt dat een deel van de deelnemende organisaties zich herkent in deze stelling en van mening is dat de titel 'meldcode' drempelverhogend werkt om deze te hanteren. Er wordt echter ook

waardering voor de titel uitgesproken. Het 'melden' heeft namelijk niet alleen betrekking op het doen van een melding bij Veilig Thuis, maar ook op het ondernemen van actie. Wanneer er zorgen worden gesignaleerd moet dat ook aan onder andere collega's, leidinggevend en ouders worden gemeld. De titel geeft hiermee aan dat actie ondernemen belangrijk is.

Ervaringen met advies vragen

Een onderdeel van de meldcode (bij stap 2 en stap 4) is het vragen van advies. Dit kan bij diverse experts, maar de aangewezen instanties in Amsterdam zijn Veilig Thuis en het Ouder-Kindteam. Dit zijn dan ook de organisaties waarmee de deelnemende kinderopvangorganisaties ervaring hebben. In het onderzoek is gekeken hoe zij het vragen van advies bij deze instanties, bij het hanteren van de meldcode, hebben ervaren. Aan de leidinggevend en is gevraagd of de leidinggevend en wel eens contact met deze instanties hebben opgenomen, en wanneer dit het geval was is gevraagd welk rapportcijfer (0-10) de leidinggevend en de kwaliteit van het contact geven. Ook kregen leidinggevend en de gelegenheid om opmerkingen te maken.

Elf leidinggevend en hebben wel eens contact opgenomen met het Ouder-Kindteam. De rapportcijfers die zij geven voor de kwaliteit van dit contact lopen uiteen van een 2 tot een 9, met een gemiddelde van een 6,5. Slechts 58% van de leidinggevend en schrijft een contactpersoon te hebben, terwijl 42% van de leidinggevend en dat niet heeft. Ook wordt de beschikbaarheid van het Ouder-Kindteam wisselend ervaren; de leidinggevend en vertellen dat de toegankelijkheid en contactfrequentie met het Ouder-Kindteam per vestiging verschilt, van 'nauwelijks te bereiken' tot structureel contact.

Veertien van de deelnemende leidinggevend en hebben weleens contact opgenomen met Veilig Thuis. De rapportcijfers die zij geven voor de kwaliteit van dit contact lopen uiteen tussen een 3 en een 8, met een gemiddelde van 6,1. Leidinggevend en rapporteren diverse ervaringen over het contact. Sommigen hebben de ondersteuning van Veilig Thuis als prettig en behulpzaam ervaren. Anderen kregen tegenstrijdige adviezen van Veilig-Thuismedewerkers, waardoor zij na het advies niet wisten wat zij het beste konden doen. Ook blijkt er behoefte te zijn aan informatie over de werkwijze van Veilig Thuis, om zo de drempel om Veilig Thuis te benaderen, te ververlagen. Dat blijkt ook uit de ervaring van een van de leidinggevend en die schrijft het jammer te vinden dat er bij een adviesvraag geen nacontrole is gedaan door Veilig Thuis. Hierbij heeft de leidinggevend en andere verwachtingen van Veilig Thuis dan de manier waarop zij te werk gaan. Veilig Thuis doet namelijk alleen een nacontrole bij een melding, en niet bij een adviesvraag. Wanneer leidinggevend en meer kennis hebben over de werkwijze van Veilig Thuis, kunnen de verwachtingen beter worden afgestemd.

Leidinggevend en is middels stellingen gevraagd naar eventuele belemmeringen die men kan voelen om contact op te nemen met Veilig Thuis. Hierbij konden zij aangeven of zij een stelling 'volledig herkenbaar', 'een beetje herkenbaar', 'neutraal', 'niet zo herkenbaar' of 'helemaal niet herkenbaar' vonden. Hieruit blijkt dat 16% van de leidinggevend en zich volledig herkende in de stelling 'VEILIG THUIS WORDT REGELMATIG GECONTACTEERD BIJ ZORGEN OVER KINDEREN.' 2/3 van de leidinggevend en vond dit 'een beetje' of 'niet zo' herkenbaar. Ook vindt 42% van de leidinggevend en de volgende stelling herkenbaar: VEILIG THUIS WORDT NIET GECONTACTEERD OMDAT MEN OUDERS NIET (ONTERECHT) WIL BESCHULDIGEN VAN IETS DAT NIET ZEKER IS. Dit lijkt dus een veelvoorkomende belemmering om contact op te nemen met Veilig Thuis. De overige 58% vindt deze stelling 'niet zo', of 'helemaal niet' herkenbaar. Tot slot vindt 37% van de leidinggevend en de volgende stelling 'een beetje' herkenbaar: VEILIG THUIS WORDT (LIEVER) NIET GEBELD WEGENS EERDERE NEGATIEVE ERVARINGEN MET VEILIG THUIS/ AMK. Negatieve eerdere ervaringen vormen dus voor ruim een derde van de leidinggevend en een belemmering om advies bij Veilig Thuis te vragen.

5 Conclusie

5.1 Implementatie van de meldcode

In antwoord op de eerste onderzoeksvraag ('Op welke wijze wordt de meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld geïmplementeerd in de kinderopvang?') kan het volgende worden geconcludeerd:

Elke deelnemende organisatie heeft een meldcode en een sociale kaart ingesteld. Over het algemeen gebruiken de leidinggevenden en aandachtsfunctionaris de gehele meldcode (de meldcode en de handleiding bij de meldcode), maar stellen de organisaties voor hun pedagogisch medewerkers een eigen samenvatting van de meldcode ter beschikking. Vrijwel overal wordt de meldcode gezien als een instrument dat wordt gebruikt bij sterke vermoedens van kindermishandeling, dat niet gebruikt wordt indien er meer in het algemeen zorgen over kinderen bestaan.

Het aantal kinderen over wie pedagogisch medewerkers zorgen hebben, lijkt door de pedagogisch medewerkers zelf te worden onderschat. Zo geeft 68% van de pedagogisch medewerkers in de voormeting aan dat zij in het afgelopen jaar weleens zorgen gehad hebben over kinderen op hun locatie. Dit is een stuk lager dan het aantal geobserveerde kinderen gedurende dit onderzoek (van april tot en met september 2016), waarbij er over 89% van de geobserveerde kinderen zorgen waren. In de voormeting zegt iets meer dan de helft van de pedagogisch medewerkers dat zij het afgelopen jaar wel eens rekening gehouden hebben met de mogelijkheid van kindermishandeling, en de overige helft heeft dat niet. Uit de voormeting blijkt tevens dat de meldcode in 36% van de gevallen werd geraadpleegd waarbij er zorgen bestonden over een kind. Wanneer er bij het signaleren van de zorgen al rekening werd gehouden met de mogelijkheid van kindermishandeling, werd de meldcode veel vaker geraadpleegd (65%).

Ook blijkt dat er bij de pedagogisch medewerkers behoefte is aan meer kennis over mogelijke signalen van kindermishandeling. Dit kan betekenen dat de meldcode in een aantal van deze gevallen onvoldoende is geïmplementeerd. Het zou echter ook kunnen betekenen dat de informatie over signalen in de meldcode onvoldoende aansluit bij de pedagogisch medewerkers. Er wordt tevens een behoefte uitgesproken aan meer concrete voorbeelden van te nemen acties, en aan het wegen van de signalen.

95% van de leidinggevenden zegt dat ouders bij hun organisatie vooraf worden geïnformeerd over de zorgstructuur. Slechts 29% van de leidinggevenden zegt echter dat hierbij de stappen die worden ondernomen bij zorgen over kinderen ook expliciet aan ouders worden uitgelegd. De informatie over de zorgstructuur die met ouders wordt besproken is dus vrij algemeen.

5.2 Waardering, bruikbaarheid en belemmeringen bij de meldcode

Ook is er getracht de onderzoeksvraag: 'Hoe waarderen de medewerkers van kinderopvangorganisaties (de bruikbaarheid van) de meldcode en welke belemmeringen ervaren zij in het gebruik van de meldcode?' te beantwoorden.

Zoals al eerder beschreven, hanteren de pedagogisch medewerkers in de praktijk niet de meldcode in de originele vorm, maar gebruiken zij een samengevatte versie waarin onderdelen van de meldcode zijn opgenomen. De meldcode in zijn geheel wordt namelijk zowel door pedagogisch medewerkers als door leidinggevenden als te groot ervaren. Wel geeft men aan dat het een goed naslagwerk is. Zoals in de inleiding staat beschreven, bestaat de meldcode uit twee delen: de meldcode en de handleiding bij de meldcode. Uit dit onderzoek kan gesteld worden dat de meldcode als naslagwerk zijn doel dient, maar dat de meldcode te omvangrijk is om in de praktijk te hanteren. Organisaties maken daarom een eigen samenvatting. Hierdoor bestaat het risico dat er informatie verloren raakt.

De schrijfstijl van de meldcode wordt vooral door de pedagogisch medewerkers als te wijdlopieg en te ingewikkeld ervaren. Zij missen concrete tips en voorbeelden over hoe zij bepaalde stappen moeten aanpakken, waarbij vooral het gesprek met ouders en het wegen van de signalen worden genoemd. Er is behoefte aan meer praktische tips over de manier waarop zij deze weging moeten maken. Ook wordt genoemd dat er meer behoefte is aan ondersteuning bij en tips voor de gesprekken met ouders.

Er zijn een aantal belemmeringen naar voren gekomen die de beroepsgroep ervaart in het hanteren van de meldcode. De belangrijkste belemmeringen zijn:

(a) Een onderschatting van de prevalentie van kindermishandeling. Zo'n 50% van de pedagogisch medewerkers en zo'n 40% van de leidinggevenden geeft aan te denken dat kindermishandeling (tot nu toe) niet is voorgekomen op hun locatie. Gezien de landelijke en Amsterdamse prevalentie van kindermishandeling (zoals beschreven in de inleiding), is het niet aannemelijk dat kindermishandeling bij de helft van de respondenten inderdaad nooit is voorgekomen. Er lijkt dus een onderschatting van de prevalentie van kindermishandeling te zijn onder medewerkers in de kinderopvang.

(b) Angsten omtrent kindermishandeling. De angst om ouders vals te beschuldigen speelt mogelijk een rol bij het niet raadplegen van de meldcode; deze angst wordt door ongeveer de helft van de leidinggevenden en een derde van de pedagogisch medewerkers herkend. Ook ervaart ongeveer de helft van de respondenten een 'taboe' op kindermishandeling.

(c) Een hoge drempel om zorgen met ouders te bespreken. 'Slechtnieuwsgesprekken' met ouders worden door de pedagogisch medewerkers als een van de lastigste onderdelen van hun werkzaamheden ervaren. Dit wordt versterkt wanneer kindermishandeling als mogelijke verklaring van de zorgen wordt gezien. Er is veel behoefte aan handvatten, trainingen en ondersteuning bij de gesprekken met ouders over dit onderwerp. Pedagogisch medewerkers geven aan dat zij onvoldoende vaardigheden hebben om een gesprek over een zo beladen onderwerp met ouders te voeren. Er is vraag naar meer aandacht voor gesprekstechnieken in de opleiding(en) tot pedagogisch medewerkers, een mogelijke manier is om hen meer handvatten te bieden. Ook blijkt uit het onderzoek dat de drempel verlaagd kan worden door meer bekendheid te geven aan de signalerende functie van de pedagogisch medewerkers bij ouders, en door gesprekken over observaties van het kind in relatie tot de thuissituatie tot vast onderdeel van het gesprek met ouders te maken.

(d) Een hoge drempel voor het vragen van advies. Ook hierbij speelt de angst om ouders vals te beschuldigen een rol; dit is voor 42% van de leidinggevenden (wel eens) aanleiding om geen contact met Veilig Thuis op te nemen. Met betrekking tot de Ouder-Kindteams heeft een groot gedeelte van de deelnemers geen contactpersoon (42%), en wordt er een wisselende toegankelijkheid ervaren. De drempel om contact op te nemen met Veilig Thuis lijkt voor ruim een derde van de deelnemers te worden verhoogd door eerdere negatieve ervaringen met het vragen van advies. Ook blijkt dat er onduidelijkheid is over de werkwijze van Veilig Thuis, waardoor er andere verwachtingen kunnen ontstaan over hoe Veilig Thuis werkt.

5.3 Integratie van de meldcode bij de reguliere observaties

In dit onderzoek is onderzocht of het integreren van de observatielijst van de meldcode in het regulier gebruikte observatie-instrument dat een kindercentrum hanteert leidt tot (a) een hogere bewustwording bij beroepskrachten dat zorgen over een kind mogelijke signalen van kindermishandeling kunnen zijn, en (b) een verlaging van de drempel om zorgen met ouders te bespreken. Hiertoe is de observatielijst uit de meldcode naar de wens van de beroepsgroep aangepast, en gedurende een aantal maanden toegevoegd aan het reguliere observatie-instrument van iedere deelnemende organisatie.

Geconcludeerd kan worden dat het merendeel van de deelnemers een meerwaarde ziet in de integratie van de observatielijst uit de meldcode (in aangepaste vorm) met het reguliere observatie-instrument. De meerwaarde lijkt te gelden voor alle observaties, maar in het bijzonder wanneer er zorgen over kinderen bestaan; in dat geval vindt 70% van de pedagogisch medewerkers dat één of meerdere experimentele vragen een toegevoegde waarde bieden. De experimentele observatievragen geven een beter beeld van het kind en bieden richting en meer eenduidigheid voor pedagogisch medewerkers in de wijze waarop zij observeren.

Het voeren van oudergesprekken bij zorgen over kinderen wordt als een grote drempel ervaren. Hoewel de deelnemers denken dat deze drempel wordt verlaagd wanneer dit in een vroeg stadium gebeurt, geven pedagogisch medewerkers aan dat dit niet altijd haalbaar is, omdat de momenten dat zij ouders zien (bij het brengen en ophalen van kinderen) druk zijn, waardoor niet altijd tijd is om elkaar te spreken. Het toevoegen van de experimentele observatielijst leidt ertoe dat ook de thuissituatie een structureel onderwerp van gesprek is met ouders. Dit zou de gesprekken met ouders hierover vanzelfsprekender kunnen maken. Dat laatste kon in het huidige onderzoek, wegens de opzet en duur van het onderzoek, echter niet in de praktijk worden gebracht. Wel zegt 83% van de pedagogisch medewerkers te denken dat dit zou helpen om hun zorgen met ouders te bespreken. Zij verwachten dus dat het gebruik van de experimentele observatielijst een positief effect heeft op het laagdrempeliger maken van gesprekken met ouders over bestaande zorgen.

6 Discussie en aanbevelingen

Uit dit onderzoek blijkt onder andere dat het integreren van (een aangepaste versie van) de observatielijst uit de meldcode in de reguliere observatiemethode van toegevoegde waarde kan zijn voor de medewerkers in de kinderopvang. In dit hoofdstuk worden mogelijke verklaringen en/of beperkingen van de conclusies besproken. Ook worden er aanbevelingen gedaan om de meldcode effectiever in te zetten in de kinderopvang.

6.1 Integratie van de meldcode in de reguliere zorgstructuur

De toegevoegde waarde bestaat uit verschillende onderdelen. Ten eerste lijkt het integreren van de observatielijst van de meldcode in de reguliere observatie ertoe te leiden dat er breder wordt gekeken naar kinderen. In de praktijk is er namelijk een onderscheid tussen de meldcode en de reguliere observatie-instrumenten, waarbij gekeken wordt naar de ontwikkeling van de kinderen. Dit onderscheid maakt dat de meldcode in veel gevallen pas wordt geraadpleegd wanneer de kinderopvangorganisatie gesterkt is in het vermoeden van kindermishandeling. Doordat de meldcode pas in het laatste stadium wordt gehanteerd, bestaat de kans dat de problematiek langer voortduurt dan wanneer er eerder rekening gehouden werd met de mogelijkheid van kindermishandeling. Ook kan de vertraging van het hanteren van de meldcode ertoe leiden dat de problematiek inmiddels dusdanig ernstig is dat er ingrijpendere maatregelen moeten worden getroffen. Het gesprek met ouders zal daardoor bemoeilijkt worden; er is immers geen sprake meer van een 'open gesprek' over mogelijke oorzaken van de problematiek, omdat de organisatie nu het vermoeden heeft dat er sprake is van kindermishandeling. Wanneer de organisatie pas bij ernstige problematiek contact opneemt met Veilig Thuis bestaat de kans dat er direct hulp moet worden ingeschakeld. Hiermee wordt er voor het gevoel van ouders 'plotseling' ingegrepen, zonder dat er voor hen een duidelijk voortraject was. Dit soort ervaringen kan ertoe leiden dat professionals angstig zijn voor wat er gebeurt wanneer zij advies vragen. Wanneer er echter in een eerder stadium was gehandeld, zou hiervan nog geen sprake zijn geweest: het gesprek met ouders had dan een meer onderzoekend karakter in plaats van een beschuldigend karakter gehad. Het contact met Veilig Thuis had in dat geval waarschijnlijk een meer adviserend of doorverwijzend karakter gehad, en er had bijvoorbeeld kunnen worden doorverwezen naar het Ouder-Kindteam. Aangezien elke kinderopvangorganisatie een contactpersoon bij het Ouder-Kindteam heeft (of zou moeten hebben), is dit een laagdrempelige manier van ondersteuning krijgen bij vermoedens van mogelijke signalen van kindermishandeling. De werkwijze van Veilig Thuis, waaronder hun adviserende en ondersteunende rol lijkt dan ook onvoldoende duidelijk onder de beroepsgroep. Uit het onderzoek blijkt dat er onder de deelnemende kinderopvangorganisaties (en vooral die in de omgeving van Amsterdam) behoefte is aan meer informatie over de sociale kaart, de werkwijze van instanties zoals de Ouder-Kindteams en Veilig Thuis. De onduidelijkheid hierover werkt drempelverhogend bij het advies vragen bij deze instanties.

De integratie van de observatielijst uit de meldcode in het reguliere observatie-instrument heeft ook een positief effect op het bespreken van zorgen met ouders. Een onderdeel van het onderkennen van signalen is namelijk het bespreekbaar maken van zorgen, en waar de zorgen vandaan kunnen komen. Dit vereist een bepaalde cultuur die bewerkstelligd kan worden door open te zijn over de rol van de kinderopvang in het signaleren van problemen in de ontwikkeling van een kind. Bijvoorbeeld door ouders al bij een intake te vertellen dat de kinderopvang naast het bieden van opvang, als professionele

organisatie ook let op de ontwikkeling van kinderen. Er kan verteld worden dat er wordt gekeken naar het welbevinden van het kind, verschillende ontwikkelingsmijlpalen, de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, de thuissituatie en de veiligheid van het kind. Door uit te dragen dat de ontwikkeling van het kind in al zijn facetten (waaronder het welbevinden en de thuissituatie) altijd wordt besproken met ouders, kan de drempel om mogelijke zorgen hierover met ouders te bespreken worden verlaagd. Op die manier hoeft het voor ouders geen verrassing te zijn dat er (zorg)gesprekken over hun kind worden gevoerd. Door dit tijdig met ouders te bespreken, is er ruimte om met regelmaat de ontwikkeling van, en eventuele zorgen over een kind te bespreken. Ook hierbij geldt dat in dit geval zaken eerder ter sprake worden gebracht bij ouders, waardoor het waarschijnlijker is dat de zorgen worden besproken in het kader van de gezamenlijke opvoedverantwoordelijkheid, in plaats van met een beschuldigend karakter. Ouders worden op die manier als informatiebron gezien, bijvoorbeeld om het gedrag van het kind te duiden. Dat maakt een gesprek makkelijker dan wanneer de pedagogisch medewerker al een oorzaak van de zorgen in het hoofd heeft.

Een andere mogelijkheid is om ouders uit te nodigen hun zorgen en vragen over (de opvoeding of ontwikkeling van) hun kind met de pedagogisch medewerkers te delen. Ouders zijn degenen die hun kind het beste kennen. De kinderopvang kan als mede-opvoeder ouders wellicht ondersteunen, dan wel doorverwijzen naar passende instanties. Op deze manier wordt ouders ook de gelegenheid geboden om te signaleren wanneer zaken niet goed gaan, zodat de opvoeding van het kind een gedeelde verantwoordelijkheid wordt.

6.2 Andere mogelijke belemmeringen voor het gebruik van de meldcode

De angst om ouders vals te beschuldigen is voor ongeveer 50% van de deelnemers aan dit onderzoek herkenbaar. Dit is begrijpelijk; een (valse) beschuldiging van kindermishandeling is zeer ingrijpend voor een gezin. Hierbij wordt echter voorbijgegaan aan het risico dat kinderen in een onveilige situatie verkeren doordat signalen niet adequaat opgepakt worden. Ervan uitgaande dat er in het geval van kindermishandeling vrijwel altijd sprake is van een gebrek aan opvoedingstechnieken en onmacht binnen een gezin^{xxvi}, is iedereen gebaat bij signalering. Alleen dan kan er hulp worden ingezet, en kan een onveilige situatie worden opgeheven.

Een mogelijk knelpunt bij het signaleren van kindermishandeling in de kinderopvang dat niet zozeer uit het onderzoek naar voren is gekomen, is het bedrijfseconomisch belang van kinderopvangorganisaties. Kinderopvangorganisaties zijn namelijk, anders dan welzijnsorganisaties, bedrijven met een financieel winstbejag. Het bespreken van zorgen met ouders kan leiden tot onvrede bij ouders, bijvoorbeeld wanneer zij zich aangevallen voelen of zich niet herkennen in de zorgen van de kinderopvangorganisatie. Bij onvrede van ouders bestaat het risico dat zij hun kind elders laten opvangen, waarmee een organisatie zijn klant verliest (en daarmee inkomsten derft). Bovendien bestaat het risico dat een ouder zijn onvrede aan andere ouders kenbaar maakt, waardoor een kinderopvangorganisatie potentiële klanten zou kunnen verliezen. Vanuit het bedrijfseconomisch belang van de organisatie is het dus belangrijk om ouders 'tevreden te houden'.

Ook lijkt de kennis van pedagogisch medewerkers over mogelijke signalen en de te nemen stappen een knelpunt bij de signalering te zijn. In dit onderzoek komt naar voren dat de meldcode in zijn huidige vorm te omvangrijk en ingewikkeld is voor pedagogisch medewerkers. Zij gebruiken dan ook

^{xxvi} *Risicofactoren en beschermende factoren voor kindermishandeling*. K. Van Rooijen & T. Berg; Nederlands Jeugdinstituut (2010).

samengevatte versies. Uit reacties van pedagogisch medewerkers blijkt dat zij meer behoefte hebben aan voorbeelden, tips en concrete richtlijnen over hoe zij moeten handelen, en aan meer informatie over wat mogelijke signalen van kindermishandeling kunnen zijn. Bovendien heeft een deel van de pedagogisch medewerkers het idee dat zij 'kindermishandeling moeten vaststellen'. Dit is echter niet hun taak. De rol van pedagogisch medewerkers is het als professional signaleren van problemen, en het kind en zijn gezin in voorkomende situaties door te verwijzen naar passende instanties. Zij hoeven kindermishandeling dus niet vast te stellen. Hun taak is om naar aanleiding van opvallendheden of zorgen over een kind, de ouders door te verwijzen naar experts. Wanneer dit verantwoordelijkheidsgevoel om kindermishandeling 'vast te stellen' verschuift naar 'signaleren', wordt de druk om te signaleren wellicht verlaagd.

Uit dit onderzoek blijkt dat er bij vrijwel alle deelnemende organisaties een aandachtsfunctionaris kindermishandeling en een deskundige op het gebied van de ontwikkeling van kinderen is aangesteld. Vaak is dit de leidinggevende van een locatie, waardoor deze persoon ook veelal aanwezig is om de pedagogisch medewerkers te ondersteunen en kindbesprekingen bij te wonen. Deze leidinggevende heeft vaak een kindgerichte HBO-opleiding gedaan en een training gevolgd voor aandachtsfunctionaris kindermishandeling. Het is onduidelijk of dit te generaliseren is naar alle kinderopvangorganisaties. Er zijn namelijk vanuit de wet Kinderopvang geen eisen gesteld aan het opleidingsniveau van een houder of leidinggevende. Zo kan het zijn dat de leidinggevende, net als de pedagogisch medewerkers, als hoogst genoten opleiding een SPW3-opleiding heeft, of zelfs helemaal geen kindgerelateerde opleiding heeft gevolgd. Zo'n leidinggevende heeft mogelijk onvoldoende (pedagogische) kennis in huis om het team op het gebied van pedagogiek aan te sturen en te ondersteunen bij het herkennen van mogelijke signalen van kindermishandeling. Ook aan de kennis en opleiding van de aandachtsfunctionaris zijn geen eisen gesteld. Dit kunnen eveneens personen zijn zonder kennis van zaken, die bijvoorbeeld alleen een cursusdag hebben gevolgd over hun rol als aandachtsfunctionaris. Dit zou kunnen betekenen dat in organisaties waar minder kennis in huis is, er minder wordt gesignaleerd en dat er wellicht meer belemmeringen zijn om de meldcode te hanteren.

Uit het onderzoek blijkt verdeeldheid onder de deelnemers over de mogelijk belemmerende factor van de titel 'meldcode'. Een deel van de deelnemers is van mening dat deze titel drempelverhogend werkt om de meldcode te hanteren, omdat die lijkt te verwijzen naar 'het doen van een melding van kindermishandeling bij Veilig Thuis'. Dit is een mogelijke uitkomst van de meldcode, maar niet het doel. Het doel is namelijk het onderzoeken of de problemen mogelijke signalen van kindermishandeling zijn, en het bieden van vervolgstappen. Een mogelijke uitkomst kan zijn dat de problemen een andere oorzaak hebben dan kindermishandeling, dat het nemen van de eerste stappen leidt tot het oplossen van problemen, dat er hulp wordt georganiseerd of dat er een melding bij Veilig Thuis wordt gedaan. In het onderzoek wordt echter ook waardering voor de titel uitgesproken. Het 'melden' heeft namelijk niet alleen betrekking op het doen van een melding bij Veilig Thuis, maar ook op het nemen van actie. Wanneer er zorgen worden gesignaleerd moet dat ook aan collega's, leidinggevendenden, ouders en dergelijken worden gemeld. De titel geeft hiermee aan dat het ondernemen van actie belangrijk is.

6.3 Beperkingen van dit onderzoek

De conclusies uit dit onderzoek gelden voornamelijk voor kinderdagverblijven, aangezien er weinig observaties op peuterspeelzalen en buitenschoolse-opvanglocaties zijn gedaan. Bovendien hebben er zeventien organisaties meegedaan, die allen in Amsterdam, Amstelveen of Diemen zijn gevestigd. Dit maakt het onzeker of de resultaten uit dit onderzoek te generaliseren zijn naar de gehele branche kinderopvang. Het huidige onderzoek is bovendien uitgevoerd door de toezichthouder kinderopvang.

Hoewel de gegevens uit dit onderzoek niet direct zijn gebruikt voor de toezichtstaak, kan het wel zijn dat deelnemers aan het onderzoek hier rekening mee hebben gehouden. Dit vergroot de kans op sociaal-wenselijke antwoorden.

De verzamelde informatie in dit onderzoek betreft alleen informatie die door de deelnemers zelf is ingebracht. Er is geen analyse gedaan van de feitelijke werkwijze die is gehanteerd wanneer er zorgen waren gesignaleerd. Hierdoor is de verkregen informatie veelal subjectief.

Een andere mogelijke beperking van dit onderzoek is dat de deelnemers vrijwillig hebben deelgenomen. Het vrijwillig deelnemen aan een onderzoek naar de meldcode kindermishandeling geeft aan dat de organisatie belang hecht aan dit onderwerp en hiervoor tijd en middelen beschikbaar heeft gesteld. Daarom is niet zeker of deze resultaten te generaliseren zijn naar de gehele kinderopvang. Zo blijkt uit het huidige onderzoek dat er regelmatig zorgen bij kinderen worden gesignaleerd, en dat de pedagogisch medewerkers in bijna de helft van de gevallen rekening houden met de mogelijkheid van kindermishandeling. Indien de deelnemende organisaties inderdaad een bovengemiddeld belang hechten aan het signaleren van problemen, kan het zijn dat deze mate van signalering niet representatief is voor andere organisaties. Ook kan het zijn dat, omdat hiernaar gevraagd is in de context van dit onderzoek, er sociaal-wenselijke antwoorden zijn ingevuld waardoor er is overgerapporteerd dat er rekening werd gehouden met de mogelijkheid van kindermishandeling.

6.4 Aanbevelingen uit het onderzoek

In dit onderzoek zijn een aantal conclusies getrokken over het gebruik van de meldcode, en hoe de meldcode effectiever gebruikt kan worden. Dat resulteert in een aantal aanbevelingen.

- Er moet zorggedragen worden voor een cultuur waarbij pedagogisch medewerkers als mede-opvoeders een sterke rol aannemen in het monitoren van de ontwikkeling van het kind, en het signaleren van eventuele problemen hierbij.
- Er dient daarom actief bijgedragen te worden aan de kennisvergroting van de pedagogisch medewerkers over o.a. de prevalentie van kindermishandeling, wat mogelijke signalen van kindermishandeling zijn en wat hun rol bij de signalering is, dan wel de permanente aandacht hiervoor.
- Een duidelijke sociale kaart kan bijdragen aan het beter gebruikmaken van de meldcode en het verlagen van drempels om hierbij advies te vragen. Deze sociale kaart moet de werkwijze, rol en verantwoordelijkheden bevatten van verschillende instanties die kunnen ondersteunen en adviseren bij het volgen van de meldcode.
- Gezien de beperkingen van dit onderzoek is het aan te bevelen om nader te onderzoeken of de resultaten uit dit onderzoek te generaliseren zijn naar alle kinderopvangorganisaties.
- Er kan verder onderzocht worden welke mogelijkheden er zijn om de meldcode te integreren in andere observatie-instrumenten.
- Om de kinderopvang in staat te stellen beter gebruik te kunnen maken van de meldcode, dienen ook ouders te worden geïnformeerd over de signalerende rol die de kinderopvang heeft voor alle facetten van de ontwikkeling van het kind (dus ook de thuissituatie). Ouders en pedagogisch medewerkers zijn samen mede-opvoeders van het kind.
- Uit dit onderzoek blijkt dat er een hardnekkige angst bestaat bij medewerkers in de kinderopvang om valse beschuldigingen te doen. Deze angst kan wellicht worden verminderd door goede voorlichting, waarbij aandacht wordt besteed aan het verschil in verantwoordelijkheid van de kinderopvang tussen het *signaleren* van kindermishandeling en het *constateren* van

kindermishandeling. Ook kan de gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid met ouders worden verstevigd.

- Ook de klantrelatie in de kinderopvang blijkt een belemmerende factor te zijn bij het gebruikmaken van de meldcode, met name vanwege het gesprek met ouders. Alle partijen dienen zich bewust te zijn van deze belemmerende factor, en er kan nader onderzoek worden gedaan naar mogelijke manieren om de rol hiervan te verkleinen.

6.5 Tot slot

Over het algemeen kan worden gesteld dat om echt effectief gebruik te maken van de meldcode in de kinderopvang, een attitudeverandering bewerkstelligd moet worden in de gehele branche. Wanneer zowel bij ouders als bij pedagogisch medewerkers meer ruimte is voor de signalerende rol van de kinderopvang, kan dit de pedagogisch medewerkers ondersteunen om deze rol naar behoren uit te voeren.

Bijlagen

Bijlage 1: Experimentele observatielijst

Algemeen

Naam kind

Datum observatie

1. Is er bij dit kind sprake van: *(meer dan één antwoord mogelijk)*

- vrolijk
- driftbuien
- ontspannen
- moeite met afscheid nemen ouders
- problemen met zindelijkheid
- behulpzaam
- (zeer) meegaand gedrag
- gebrek aan vertrouwen in anderen
- ouwelijk, zorgend gedrag
- moeite met luisteren
- verzet
- agressie
- (faal)angstig
- druk
- anders, namelijk:
- teruggetrokken
- bijten
- heeft het naar zijn/haar zin
- behaalt ontwikkelingsdoelen
- adequate (cognitieve) ontwikkeling
- tragere ontwikkeling
- negatief zelfbeeld
- angst voor lichamelijk contact
- conflicten
- enthousiast
- (seksueel) uitdagend gedrag
- gespannen
- slaan
- heeft veel vriendjes

2. Hoe is de verhouding tot broertjes en zusjes? *(meer dan één antwoord mogelijk):*

- prettig
- liefdevol
- angstig
- plagerig
- agressief naar jongere broertjes/zusjes
- is volgbaar/ onderdanig
- anders, namelijk
- spelen veel samen
- geen aansluiting
- bazig
- wordt gepest
- pest broertje/zusje
- zorgzaam

3. Hoe is de verhouding tot andere kinderen? *(meer dan één antwoord mogelijk):*

- prettig
- liefdevol
- angstig
- plagerig
- agressief naar jongere kinderen
- is volgbaar/ onderdanig
- speelt veel samen
- geen aansluiting
- bazig
- wordt gepest
- pest andere kinderen
- zorgzaam
- anders, namelijk

4. Hoe is de uiterlijke verzorging van het kind, zoals kleding, hygiëne en dergelijke?
 - over het algemeen verzorgd
 - verzorgd, maar vaak niet helemaal passend (zoals te koud, gebracht met volle luier, juiste maat)
 - over het algemeen onverzorgd
 - sterk wisselend
 - anders, namelijk:
5. Hoe is de relatie met moeder? *Bijvoorbeeld: liefdevol, hecht, speels, manier van afscheid nemen, beschermend, afstandelijk, gestructureerd, duidelijke grenzen, sluit goed op elkaar aan, verschillen van temperament etc.*
6. Hoe is de relatie met vader? *Bijvoorbeeld: liefdevol, hecht, speels, manier van afscheid nemen, beschermend, afstandelijk, gestructureerd, duidelijke grenzen, sluit goed op elkaar aan, verschillen van temperament etc.*
7. Hoe is de relatie met de beroepskrachten? *Bijvoorbeeld: liefdevol, hecht, speels, manier van afscheid nemen, beschermend, afstandelijk, gestructureerd, duidelijke grenzen, sluit goed op elkaar aan, verschillen van temperament etc.*
8. Hoe is het contact tussen de ouders en de beroepskracht? *Bijvoorbeeld: warm, afstandelijk, veel of weinig contact, ouder en beroepskracht delen veel informatie, of alleen hoogst nodige etc.*
9. Zijn er bijzonderheden over het gezin te melden? Indien mogelijk ook de bron vermelden *Bijvoorbeeld: kind wordt vaak laat gebracht, veel/weinig verzuim, verhuizing, gezinswijziging, ouders werken weinig/veel, opvoedstijl etc.*
10. Is er de laatste tijd iets in het gedrag of in de situatie van het kind veranderd? *Bijvoorbeeld: verandering in hoe het kind zich voelt op opvang, verandering in familiesfeer die invloed op welbevinden van kind kunnen hebben, etc.*
11. Wat is er bij jullie bekend over eventuele broertjes en zusjes? *Bijvoorbeeld: broertjes/zusjes gaan goed thuis of op school of hebben problematiek, broertjes/zusjes hebben vergelijkbaar of juist ander temperament dan dit kind, etc.*
12. Is er contact met een andere organisatie over dit kind? *Bijvoorbeeld: OKT, school, Kabouterhuis, logopedie, opvoedondersteuning thuis etc.*
13. Wat weet je nog niet over dit kind of gezin? *Zijn er nog zaken waar je meer over wilt weten, of waar je nog geen zicht op hebt?*

Bijlage 2: Vragenlijst voormeting pedagogisch medewerkers

1. Is er iemand binnen jouw organisatie die zich bezighoudt met kinderen die opvallen?
2. Deze persoon is een locatiemanager / pedagoog of orthopedagoog / (VVE-) coach / aandachtsfunctionaris kindermishandeling / contactpersoon van het Ouder-Kind Team (OTK) / anders.
3. Wat is jouw ervaring met de ondersteuning door deze persoon? *Bijvoorbeeld: geeft deze jou voldoende handvatten voor wat je kunt doen wanneer kinderen opvallen?:* zeer goed / goed / neutraal / slecht / zeer slecht / n.v.t.
4. Zijn er het afgelopen jaar zorgen over kinderen geweest op jouw locatie? Ja/Nee
5. Over hoeveel kinderen waren er zorgen?
6. Waarover waren er zorgen (*meerdere antwoorden mogelijk*):
 - Ontwikkelingsproblematiek (bijvoorbeeld de motoriek, spraak-taalontwikkeling, zorgen over eetgedrag, groei, vaardigheden, zindelijkheid)
 - Sociale ontwikkeling van het kind (kind heeft geen vriendjes, komt niet mee in de groep, vindt geen aansluiting bij kinderen)
 - Gedragsproblemen (bijvoorbeeld het kind luistert niet, kan niet meedoen aan het groepsgebeuren, vertoont veel ongewenst gedrag heeft veel conflicten)
 - Gedragsveranderingen
 - Welbevinden van het kind (bijvoorbeeld vermoeidheid, verdriet, boosheid)
 - Zorgen over de thuissituatie (bijvoorbeeld een scheiding, de verzorging van het kind, zorgen over opvoeding)
 - Anders, namelijk:
7. Wat is er met de zorgen gedaan? (*meerdere antwoorden mogelijk*):
 - Overleg met collega's
 - Overleg met leidinggevende
 - Overleg met degene die zich bezighoudt met kinderen die opvallen (Bijvoorbeeld: (ortho)pedagoog, (VVE-) coach, aandachtsfunctionaris kindermishandeling, contactpersoon OKT)
 - Bespreken met ouders
 - Observeren
 - Meldcode kindermishandeling erbij gepakt
 - Externe hulp ingeschakeld (Bijvoorbeeld: OKT, VTO, logopedie, oké etc.)
 - Anders, namelijk:
8. Heb je wel eens aan kindermishandeling gedacht bij zorgen over kinderen? Ja/Nee
9. Wat voor soort problemen speelden er toen? (*meerdere antwoorden mogelijk*):
 - Ontwikkelingsproblematiek (bijvoorbeeld de motoriek, spraak-taalontwikkeling, zorgen over eetgedrag, groei, vaardigheden)
 - Sociale ontwikkeling van het kind (bijvoorbeeld kind heeft geen vriendjes, komt niet mee in de groep, vindt geen aansluiting bij kinderen)
 - Gedragsproblemen (bijvoorbeeld het kind luistert niet, kan niet meedoen aan het groepsgebeuren, vertoont veel ongewenst gedrag heeft veel conflicten)
 - Gedragsveranderingen
 - Welbevinden van het kind (bijvoorbeeld vermoeidheid, verdrietig, boosheid)
 - Zorgen over de thuissituatie (bijvoorbeeld een scheiding, de verzorging van het kind, zorgen over opvoeding)
 - Anders, namelijk:
10. Welke stappen zijn er toen ondernomen? (*meerdere antwoorden mogelijk*):
 - Overleg met collega's

- Overleg met leidinggevende
 - Overleg met degene die zich bezighoudt met kinderen die opvallen (Bijvoorbeeld: (ortho)pedagoog, (VVE-)coach, aandachtsfunctionaris kindermishandeling, contactpersoon OKT)
 - Bespreken met ouders
 - Observeren
 - Meldcode kindermishandeling erbij gepakt
 - Externe hulp ingeschakeld (Bijvoorbeeld: OKT, VTO, logopedie, okido)
 - Anders, namelijk:
11. Is er een meldcode kindermishandeling bij jouw organisatie? Ja/Nee
 12. Wat zijn jouw ervaringen met de meldcode? Geef de meldcode een rapportcijfer (1-10) op de volgende onderdelen:
 - De omvang van de meldcode
 - Het taalgebruik
 - De leesbaarheid
 - De gebruiksvriendelijkheid
 - Bevat de meldcode voldoende informatie?
 - Biedt de meldcode voldoende houvast zodat je weet waar je op kunt letten?
 - Biedt de meldcode voldoende houvast zodat je weet wat je moet doen als je problemen signaleert?
 13. Wat zouden mogelijke verbeteringen zijn aan de meldcode kindermishandeling om deze (nog) handzamer te maken?
 14. Heb je wel eens een training gevolgd over de meldcode kindermishandeling? Ja/Nee
 15. De nationale kinderombudsman heeft in onderzoeken geconcludeerd dat jeugdwerkers een hoge drempel ervaren in het signaleren en bespreekbaar maken van kindermishandeling. Herken jij je in de volgende stellingen? (volledig/beetje/neutraal/niet zo/helemaal niet)
 - Er zijn tot nu toe nog geen problemen bij kinderen gesignaleerd.
 - Er zijn wel zorgkinderen, maar we denken dat de oorzaak niet bij kindermishandeling ligt.
 - De meldcode wordt er regelmatig bij gepakt bij zorgen over kinderen.
 - Ik vind het moeilijk om mijn zorgen met ouders te bespreken en doe dat liever niet.
 - De meldcode wordt niet altijd gebruikt omdat we ouders niet (onterecht) willen beschuldigen van iets dat we niet zeker weten.
 - Het kind waarover ik me zorgen maak gaat bijna naar school, en dus weg van de opvang waardoor het geen nut meer heeft om mijn zorgen te bespreken.
 - Kindermishandeling is (tot nu toe) nog niet voorgekomen bij ons.
 - Er rust een taboe op het onderwerp kindermishandeling.
 - We zijn bang dat ouders vertrekken en het kind uit het zicht raakt als we onze zorgen met hen bespreken.
 16. Wat zou het signaleren en bespreekbaar maken van problemen makkelijker maken?

Algemeen

De volgende vragen hebben betrekking op degene die deze vragenlijst invult.

De vragenlijsten worden vertrouwelijk verwerkt, maar we vragen wel voor welke organisatie je werkt zodat we later kunnen zien of er verschillen tussen type organisaties zijn. Alle gegevens worden alleen voor dit onderzoek gebruikt, en worden niet naar de kinderopvangorganisaties gecommuniceerd.

17. Voor welke organisatie werk je?

18. Werk je op een:

Kinderdagverblijf

Kinderdagverblijf met VVE

Halve-dagopvang

Halve-dagopvang met VVE

Peuterspeelzaal

Peuterspeelzaal met VVE

Buitenschoolse opvang

19. Op wat voor groep werk je? Kies hierbij één groep waar je vaste pm'er bent, en waar je het vaakst werkt

Verticaal (0-4 jaar)

Babygroep

Dreumesgroep

Peutergroep

20. Wat is je functie? Heb je bijvoorbeeld extra taken?

21. Welke opleiding heb je gevolgd?

22. Hoeveel jaar werk je al in de kinderopvang?

23. Heb je naar aanleiding van deze vragenlijst nog verdere vragen, op- of aanmerkingen?

Bijlage 3: Vragenlijst voormeting leidinggevenden

1. Algemeen
 - Voor welke organisatie werkt u?
 - Wat is uw functie?
2. Hoeveel locaties heeft uw organisatie?
 - Kinderdagverblijven
 - Kinderdagverblijven met VVE
 - Halve-dagopvang
 - Halve-dagopvang met VVE
 - Peuterspeelzalen
 - Peuterspeelzalen met VVE
 - Buitenschoolse opvang
3. Hoeveel locaties vallen er gemiddeld onder de verantwoordelijkheid van één locatiemanager?
4. Wat zijn de kwalificatiecriteria met betrekking tot de diploma's en ervaring van de locatiemanager(s)? Bijvoorbeeld: MBO of HBO geschoold, wel of geen kindgerichte opleiding, management ervaring, aantal jaar ervaring op de groep.
5. Worden er binnen uw organisatie structureel kindobservaties uitgevoerd? Ja/Nee
6. Met betrekking tot deze observaties
 - Welke observatiemethode wordt gebruikt?
 - Hoe vaak wordt er geobserveerd?
 - Worden de bevindingen met ouders besproken?
 - (bijvoorbeeld tijdens 10-minutengesprekken)
7. Worden er structureel kindbesprekingen gehouden binnen het eigen team? (Bijvoorbeeld tijdens teamoverleg of groepsoverleg) Ja/Nee
8. Met betrekking tot deze kindbesprekingen:
 - Hoe vaak vinden deze plaats?
 - Is hier (altijd) een leidinggevende/pedagoog/pedagogisch coach bij aanwezig?
9. Worden ouders geïnformeerd over de zorgstructuur? Dat wil zeggen: hoe eventuele problemen in de ontwikkeling of andere problemen van kinderen worden gesignaleerd, en welke stappen er in dat geval kunnen worden ondernomen
 - Ja/Nee
 - Eventuele opmerkingen
10. Hoe worden ouders hierover geïnformeerd? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Via het informatieboekje
 - Via het pedagogisch beleidsplan en/of pedagogisch werkplan
 - Via de website
 - In een gesprek (bijvoorbeeld het intakegesprek)
 - Anders, namelijk:
11. Wordt aan ouders vóór plaatsing van het kind expliciet uitgelegd welke stappen u onderneemt bij zorgen over een kind? Ja/Nee
12. Hebben jullie een meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld vastgesteld? Ja/Nee
13. Bent u als organisatie tevreden over jullie meldcode kindermishandeling? Geef de meldcode een rapportcijfer (1-10) op de volgende onderdelen:
 - De omvang van de meldcode
 - Het taalgebruik
 - De leesbaarheid
 - De gebruiksvriendelijkheid
 - Bevat de meldcode voldoende informatie?
 - Biedt de meldcode voldoende houvast zodat je weet waar je op kunt letten?
 - Biedt de meldcode voldoende houvast zodat je weet wat je moet doen als je problemen signaleert?

14. Wat zouden mogelijke verbeteringen zijn aan de meldcode kindermishandeling om deze (nog) handzamer te maken?
15. Wordt de meldcode kindermishandeling structureel met de pm'ers besproken? Ja/Nee
16. Hoe vaak wordt de meldcode met de pm'ers besproken?
 - Maandelijks
 - Eens in het kwartaal
 - Jaarlijks
 - Elke twee jaar
 - Minder dan elke twee jaar
 - Anders, nl:
17. Hebben de pm'ers een training gevolgd over de meldcode kindermishandeling? Ja (in principe allemaal) / Nee / Anders, namelijk:
18. Hebben de leidinggevendenden/ locatiemanagers een training gevolgd over de meldcode kindermishandeling? Ja/Nee
19. Is er een aandachtsfunctionaris kindermishandeling aangesteld? Ja/Nee
20. Met betrekking tot de aandachtsfunctionaris kindermishandeling:
 - Wat is de opleiding van de aandachtsfunctionaris?
 - Heeft deze persoon de training tot aandachtsfunctionaris gevolgd?
 - Neemt deze deel aan de kindbesprekingen?
21. Wat zijn de ervaringen met het instellen van een aandachtsfunctionaris kindermishandeling?
 - Werkt dit prettig?
 - Heeft u zicht op hoe vaak de aandachtsfunctionaris wordt benaderd door pm'ers?
 - Heeft de aandachtsfunctionaris genoeg bagage (kennis, handvaten) om zijn/haar taak uit te voeren?
 - Eventuele overige opmerkingen:
22. De nationale kinderombudsman heeft in onderzoeken geconcludeerd dat jeugdwerkers een hoge drempel ervaren in het signaleren en bespreekbaar maken van kindermishandeling. Wij hebben signalen gekregen dat de volgende onderwerpen belemmeringen kunnen zijn voor organisaties om de meldcode kindermishandeling te raadplegen. In hoeverre herkent u zich in de volgende stellingen? Volledig / beetje / neutraal / niet zo / helemaal niet (herkenbaar)
 - Er zijn tot nu toe nog geen problemen bij kinderen gesignaleerd.
 - Er worden wel problemen bij kinderen gesignaleerd, maar er wordt gedacht dat de oorzaak elders ligt. Hierdoor wordt de meldcode niet geraadpleegd.
 - De meldcode wordt regelmatig geraadpleegd bij zorgen over kinderen signaleren.
 - De meldcode wordt niet geraadpleegd omdat men ouders niet (onterecht) wil beschuldigen van iets dat niet zeker is.
 - De meldcode wordt niet geraadpleegd het kind bijna naar school gaat, en dus weg van opvang.
 - De meldcode wordt niet geraadpleegd/gehanteerd uit angst dat ouders vertrekken en kind uit het zicht raakt wanneer zorgen met hen worden besproken.
 - Er rust een taboe op het onderwerp kindermishandeling.
 - Kindermishandeling is (tot nu toe) nog niet voorgekomen bij ons.
 - De meldcode wordt niet geraadpleegd uit angst voor negatieve gevolgen voor mijn kinderopvangorganisatie wanneer zorgen met ouders worden besproken.
 - De zorgen over een kind zijn moeilijk te bespreken met ouders, waardoor dat liever niet gedaan wordt. Hierdoor wordt de meldcode (soms) niet gehanteerd.
 - Eventuele opmerkingen:
23. Is er een 'sociale kaart' bekend voor de organisatie met contactgegevens van instanties en hulpverleners? Ja/Nee
24. Is er een deskundige met betrekking tot de ontwikkeling van kinderen in dienst? (Bijvoorbeeld een (ortho)pedagoog, psycholoog, (VVE-)coach) Ja/Nee

25. Is er samenwerking met een externe deskundige met betrekking tot de ontwikkeling van kinderen? (Bijvoorbeeld het MOC of een pedagoog die niet in dienst is van de organisatie) Ja/Nee, eventuele opmerkingen:
26. Met betrekking tot deze deskundige:
 - Wat is de opleiding van hem/haar?
 - Sluit deze aan bij kindbesprekingen?
27. Wat zijn de ervaringen met het aanstellen van een deskundige op het gebied van de ontwikkeling van kinderen?
 - Werkt dit prettig?
 - Heeft u zicht op hoe vaak deskundige wordt benaderd door pm'ers?
 - Heeft de deskundige genoeg bagage om zijn/haar taak uit te voeren?
 - Eventuele opmerkingen:
28. Is er een contactpersoon bij het Ouder-Kind Team (OKT) bekend? Ja/Nee
29. Heeft uw organisatie naar aanleiding van zorgen over kinderen weleens contact opgenomen met één of meerdere van deze organisaties? Ouder-Kind Team, VTO Vroeghulp, en Veilig Thuis. Ja/Nee, met geen van deze instanties
30. Als u een rapportcijfer zou mogen geven (1-10) over de wijze waarop het contact met deze instantie is verlopen, wat zou dat cijfer zijn?
 - OKT
 - VTO Vroeghulp
 - Veilig thuis
 - Eventuele opmerkingen:
31. Wij hebben signalen gekregen dat de volgende onderwerpen belemmeringen kunnen zijn voor organisaties om contact te zoeken met Veilig Thuis. In hoeverre herkent u zich in de volgende stellingen? Volledig / beetje / neutraal / niet zo / helemaal niet
 - Er zijn tot nu toe nog geen problemen bij kinderen gesignaleerd.
 - Er worden wel problemen bij kinderen gesignaleerd, maar er wordt gedacht dat de oorzaak elders ligt. Hierdoor wordt Veilig Thuis niet gecontacteerd.
 - Veilig Thuis wordt niet gecontacteerd omdat het kind bijna naar school gaat, en dus weg van opvang.
 - Veilig Thuis wordt regelmatig gecontacteerd bij zorgen over kinderen.
 - Veilig thuis wordt niet gecontacteerd omdat men ouders niet (onterecht) wil beschuldigen van iets dat niet zeker is.
 - Veilig Thuis wordt niet gecontacteerd uit angst dat ouders vertrekken en kind uit het zicht raakt wanneer we bellen met Veilig Thuis.
 - Veilig Thuis wordt niet gecontacteerd uit angst voor negatieve gevolgen voor mijn kinderopvangorganisatie.
 - Veilig Thuis wordt niet gecontacteerd omdat het moeilijk is om met ouders te bespreken dat Veilig Thuis zal worden gebeld.
 - We zijn bang dat Veilig Thuis rigoureuze acties onderneemt, en daarom bellen we hen liever niet.
 - Veilig Thuis wordt (liever) niet gebeld wegens eerdere negatieve ervaringen met Veilig Thuis/ AMK.
 - Eventuele opmerkingen:
32. Heeft u naar aanleiding van deze vragenlijst nog verdere vragen, op- of aanmerkingen?

Bijlage 4: Vragenlijst na kindobservatie

Algemeen

Datum observatie:

Leeftijd kind in maanden:

Organisatie:

Locatie:

Type opvang:

- Kinderdagverblijf (KDV) zonder VVE, type groep: baby/ dreumes/ peuter/ verticaal
- Kinderdagverblijf (KDV) met VVE, type groep: baby/ dreumes/ peuter/ verticaal
- Halve-dagopvang (HDO) zonder VVE
- Halve-dagopvang (HDO) met VVE
- Peuterspeelzaal (PSZ) zonder VVE
- Peuterspeelzaal (PSZ) met VVE
- Buitenschoolse opvang (BSO)

De observatie en het gesprek met ouders

1. Is je bij dit kind iets opgevallen met betrekking tot: *(meerdere antwoorden mogelijk)*
 - Ontwikkeling *(bijvoorbeeld snelle of juist trage ontwikkeling, de motoriek, spraak-taalontwikkeling, eetgedrag, groei, vaardigheden, zindelijkheid)*
 - Sociale ontwikkeling *(bijvoorbeeld veel of weinig vriendjes, aansluiting)*
 - Gedrag *(bijvoorbeeld luisteren, meedoen aan het groepsgebeuren, conflicten, behulpzaamheid)*
 - Gedragsveranderingen *(bijvoorbeeld kind treedt uit schulp of trekt zich juist terug)*
 - Welbevinden *(bijvoorbeeld kind is vaak blij, moe, boos, enthousiast)*
 - Thuisituatie *(bijvoorbeeld scheiding, gezinsuitbreiding, verhuizing, opvoeding)*
 - Geen opvallendheden
 - Anders, namelijk:
2. Zijn er zaken uit de observatie die je meeneemt in een gesprek of overdracht met ouders?
 - NEE, helemaal niets.
 - JA, namelijk:
3. Ga je de ingevulde observatielijst, inclusief vragen over de thuisituatie van het kind, met ouders bespreken?
 - NEE, helemaal niet.
 - JA, alleen de opvallendheden die ik heb opgeschreven.
 - JA, we nemen met ouders alle vragen door.

Zorgen (indien van toepassing)

4. Heb je zorgen over dit kind?
 - NEE (ga verder naar vraag 7).
 - JA, over: *(meerdere antwoorden mogelijk)*
 - Ontwikkeling *(bijvoorbeeld de motoriek, spraak-taalontwikkeling, eetgedrag, groei, vaardigheden, zindelijkheid)*
 - Sociale ontwikkeling *(bijvoorbeeld kind heeft geen vriendjes, komt niet mee in de groep, vindt geen aansluiting bij kinderen)*
 - Gedragsproblemen *(bijvoorbeeld het kind luistert niet, kan niet meedoen aan het groepsgebeuren, vertoont (veel) ongewenst gedrag, heeft vaak conflicten)*
 - Gedragsveranderingen *(bijvoorbeeld van vrolijk naar teruggetrokken)*
 - Welbevinden *(bijvoorbeeld vermoeidheid, verdrietig, boosheid)*
 - Thuisituatie *(bijvoorbeeld scheiding, verzorging van het kind, opvoeding)*
 - Anders, namelijk:
5. Waar denk je dat dit mee te maken kan hebben? *(meerdere antwoorden mogelijk)*

- Welzijn op kindercentrum *Bijvoorbeeld: kind moet nog wennen, aanpak op kinderopvang beter afstemmen met thuissituatie, kind heeft geen aansluiting met andere kinderen op kinderopvang, etc.*
 - Welzijn op school *Bijvoorbeeld: kind moet nog wennen, kind heeft geen aansluiting met andere kinderen op school.*
 - Lichamelijke en psychische gezondheid kind *Bijvoorbeeld: vermoeidheid, ziekte, een stoornis/syndroom, etc.*
 - Thuissituatie
 - *Bijvoorbeeld: verhuizing, gezinswijziging (zoals nieuw broertje of zusje), eigen problematiek ouders, scheiding ouders, ruzie ouders, verwaarlozing, kindermishandeling, huiselijk geweld.*
 - Anders, namelijk:
6. Wat ga je met je zorgen doen? *(meerdere antwoorden mogelijk)*
- Overleggen met collega's en/of leidinggevende
 - Overleggen met degene die zich bezighoudt met kinderen die opvallen, namelijk:
 - Bespreken met ouders
 - Extra observeren
 - Meldcode kindermishandeling erbij pakken
 - Externe hulp inschakelen (bijvoorbeeld OKT, VTO, logopedie, okido etc.)
 - Anders, namelijk:

Ervaringen observatievragen over thuissituatie

7. Wat hebben de vragen over de context van het gedrag en de thuissituatie je opgeleverd?
Bijvoorbeeld: kijk je anders naar het gedrag van het kind, is je beeld over het gezin veranderd, ben je tot nieuwe inzichten gekomen?
8. Welke vragen waren het meest zinvol? *(meerdere antwoorden mogelijk)*
- **Vraag 1** Is er, naast het reeds besproken gedrag, sprake van: (verschillende gedragingen)
 - **Vraag 2** Hoe is de verhouding tot broertjes en zusjes?
 - **Vraag 3** Hoe is de verhouding tot andere kinderen?
 - **Vraag 4** Hoe is de uiterlijke verzorging van het kind, zoals kleding, hygiëne en dergelijke?
 - **Vraag 5** Hoe is de relatie met moeder?
 - **Vraag 6** Hoe is de relatie met vader?
 - **Vraag 7** Hoe is de relatie met de beroepskrachten?
 - **Vraag 8** Hoe is het contact tussen de ouders en de beroepskracht?
 - **Vraag 9** Zijn er bijzonderheden over het gezin te melden?
 - **Vraag 10** Is er de laatste tijd iets in het gedrag of in de situatie van het kind veranderd?
 - **Vraag 11** Wat is er bij jullie bekend over eventuele broertjes en zusjes?
 - **Vraag 12** Is er contact met een andere organisatie over dit kind?
 - **Vraag 13** Wat weet je nog niet over dit kind of gezin?
 - **Geen van de vragen heeft mij iets opgeleverd.**

Bijlage 5: Vragenlijst nameting pedagogisch medewerkers

1. De afgelopen maanden hebben jullie tijdens de kindobservaties een aantal extra vragen beantwoord. Hebben de extra vragen bij de observaties iets opgeleverd met betrekking tot je zicht op: (veel/een beetje/neutraal/niet veel/helemaal niet)
 - de gezinssituatie van individuele kinderen?
 - het gedrag van individuele kinderen?
 - het welbevinden van individuele kinderen?
 - De toegevoegde observatievragen hebben een meerwaarde.
2. Voor wie gelden vorige antwoorden vooral:
 - Kinderen waarover ik zorgen heb of heb gehad
 - Kinderen waarover ik geen zorgen heb of heb gehad
 - Beide
3. Uit de eerste vragenlijst blijkt dat pm'ers niet zoveel moeite hebben met het signaleren van (mogelijke)problemen bij kinderen. Het bespreekbaar maken van zorgen met ouders wordt wel als lastig ervaren. Geef aan of het volgende je zou helpen om dit gesprek makkelijker te maken; (Zou veel helpen / Zou een beetje helpen / Neutraal / Zou niet veel helpen / Zou helemaal niet helpen)
 - De thuissituatie van het kind en 'wat gaat goed en wat kan beter' standaard onderdeel van oudergesprekken maken (ook wanneer je geen zorgen hebt).
 - Ouders al bij de intake vertellen over de rol van pm'ers om problemen bij kinderen te signaleren en bespreken.
 - Kan je iets anders bedenken wat zou helpen?
4. Uit de eerste vragenlijst blijkt dat pm'ers de meldcode kindermishandeling gemiddeld het rapportcijfer 8 geven, en de meldcode dus ruim goed vinden. Uit andere vragen blijkt echter dat pm'ers de meldcode 'te groot', 'niet leesbaar' en 'niet handzaam' vinden, en het lastig vinden om te bepalen welke vervolgstappen zij moeten nemen bij zorgen over kinderen.
 - Hoe denk je dat het komt dat er, ondanks de kritiek op de meldcode, toch zo'n hoog rapportcijfer aan de meldcode wordt gegeven?
 - Wat vindt jij zo goed aan de meldcode?
 - Wat mis je in de meldcode?
5. Geef aan of u het eens of oneens bent met de volgende stelling (Eens / Oneens / Weet ik niet), en licht dit toe.
 - De meldcode heeft als doel melding te doen van huiselijk geweld en/of kindermishandeling.
 - Licht toe
 - Wat zou het signaleren en duiden van signalen makkelijker maken?

De volgende vragen hebben betrekking op degene die deze vragenlijst invult.

De vragenlijsten worden vertrouwelijk verwerkt, maar we vragen wel voor welke organisatie je werkt zodat we later kunnen zien of er verschillen tussen type organisaties zijn. Alle gegevens worden alleen voor dit onderzoek gebruikt, en worden niet naar de kinderopvangorganisaties gecommuniceerd.

6. Voor welke kinderopvangorganisatie werk je?

Werk je op een:

- Kinderdagverblijf
 - Kinderdagverblijf met VVE
 - Halve-dagopvang
 - Halve-dagopvang met VVE
 - Peuterspeelzaal
 - Peuterspeelzaal met VVE
 - Buitenschoolse opvang
7. Heb je naar aanleiding van deze vragenlijst nog verdere vragen, op- of aanmerkingen?

Bijlage 6: Vragenlijst nameting leidinggevenden

Voor welke organisatie werkt u?

De afgelopen maanden hebben de pm'ers tijdens de kindobservaties een aantal extra vragen beantwoord. In hoeverre denkt u dat zij iets aan de vragen hebben gehad met betrekking tot (veel/een beetje/neutraal/niet veel/helemaal niet):

1. De kennis over de gezinssituatie van individuele kinderen?
2. De kennis over het gedrag van individuele kinderen?
3. De kennis over het welbevinden van individuele kinderen?
4. De toegevoegde observatievragen hebben een meerwaarde.
5. Voor wie gelden vorige antwoorden vooral:
 - Kinderen waarover ik zorgen heb of heb gehad
 - Kinderen waarover ik geen zorgen heb of heb gehad
 - Beide
6. Uit de voormeting blijkt dat u als leidinggevende de meldcode kindermishandeling gemiddeld het rapportcijfer 7,3 geeft, en dat de pm'ers de meldcode zelfs gemiddeld een 8 geven. Uit andere vragen blijkt echter dat pm'ers de meldcode 'te groot', 'niet leesbaar' en 'niet handzaam' vinden, en moeite hebben om te bepalen welke vervolgstappen zij moeten nemen.
7. Hoe denkt u dat het komt dat er, ondanks de kritiek op de meldcode, toch zo'n hoog rapportcijfer aan de meldcode wordt gegeven?
8. Wat maakt dat u de meldcode zo goed vindt?
9. Wat mist volgens u in de meldcode?
10. Geef aan of u het eens of oneens bent met de volgende stelling, en licht dit toe.
 - De meldcode heeft als doel kindermishandeling te melden. Eens / Oneens / Neutraal of Weet ik niet. Licht toe
11. Heeft u naar aanleiding van deze vragenlijst nog verdere vragen, op- of aanmerkingen?